

Fryslân

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

31STE JAARGANG | NUMMER 2
MAART/APRIL 2025 | € 4,95
FRIESGENOOTSCHAP.NL

**NSB-burgemeester
Schut van Sneek:
De 'Sjoet van Schingen'**

**'Froulju fan Fryslân'
in Museum
Heerenveen**

**Erfgoed
in het geding:
'Verkoopen met
beide handen
tegelijk'**

**Fryslân as
twadde thús
Evacués in WO2**

25 januari t/m 22 juni 2025

JAN MANKES

DUBBELTENTONSTELLING

museum belvédère
HEERENVEEN | ORANJEWOUD
museumbelvedere.nl

Uiting geven aan geestelijk leven

JAN MANKES, *BOMENRIJ* (1915). COLL. MUSEUM MORE. FOTOGRAFIE: PETER COX

museum arnhem
ARNHEM
museumarnhem.nl

museum
arnhem

Verstillings en strijd

JAN MANKES, *ZELFPORTRET* (1912). COLL. MUSEUM ARNHEM. FOTOGRAFIE: PETER COX

PASSIE VOOR BOEKEN?

**Boekenkasten van Musterring
voor opbergen. Exclusief
bij Jaring de Wolff.**

KARA-FRAME

Het systeemprogramma biedt u talrijke
vrijheden bij functionaliteit en design.
Hier een samengevat overzicht van de
vele vormgevingsmogelijkheden.

Individueel met systeem

Ga geen compromissen aan:
Kara-Frame, het woonmeubel met
het fraaie raamwerk past zich flexibel
aan alle eisen van uw woning aan.

**Uw KARA-FRAME –
individueel en uniek.**

Altijd zijn er individuele oplossingen mogelijk – ongeacht
of uw vertrekken groot of klein zijn, of u losse meubles
zoekt of een complete interieurbouw op handen is.
Nieuwe woonideeën ook op internet.

**Jaring
de
Wolff**

Industrieweg 7a, Sint Nicolaasga
T: 0513 431789 | www.jaring.nl

INHOUD

- 6

SPECIAL: Het bleekneusje dat bleef
HERMAN BROERS
- 12

SPECIAL: Foardering op Dútslân
GOSSE BEERDA
- 16

SPECIAL: De Sjoet van Schingen
HENK TIJSSSEN
- 22

Uitgelicht: ‘Froulju fan Fryslân’ in Museum Heerenveen
JAAP KROL
- 24

Fryske beweger Hendrik Burger: in fûl mantsje
DOEKE SIJENS
- 27

Schatten: onbekend maar niet onbemind
MARLIES STOTER
- 28

Erfgoed in het geding: ‘Verkoopen met beide handen tegelijk’
STEFAN KORTRIJK
- 32

Naburen: Grinzer Koeke
EGGE KNOL
- 33

Kort nieuws
- 34

Recensie: Het Paleis met Stockholmer of Moscovische teer
HERMAN BROERS
- 35

Boeken
- 36

Kalender en KFG Nieuws 1
- 38

KFG Nieuws 2
- Verwacht Colofon**

IN DIT NUMMER

Het bleekneusje dat bleef

Duizenden jonge evacués werden in de oorlog opgevangen in Fryslân. Ze gingen meestal weer terug. Zo niet Rotterdamse Greetje Huksloot (1934-2021). Ze bleef in Ureterp en werd Friezin. Van de zeven kinderen die ze zou grootbrengen, is *Fryslân*-hoofdredacteur Herman Broers de zesde. Hij reconstrueerde haar oorlogsjaren.

De Sjoet van Schingen

Jacob Schut (1903-1957) was NSB-burgemeester in Sneek. De vrijzinnig hervormd predikant, dominee geweest in het Drentse Zweeloo en Skingen (bij Dronryp), kreeg van de Snekers de bijnaam ‘de Sjoet van Schingen’. Henk Tijssen schrijft over de burgemeestersjaren van deze nazi-predikant.

Foardering op Dútslân

Gosse Willems Beerda stjoerde yn 1958 in brief ‘Aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken, afd. Vorderingen Duitse Rijk te ‘s Gravenhage’, oer syn ‘houthandel en ijzerwaren en bouwmaterialen’. It ûnderwerp wie ‘Schuldvorderingen Duitse Rijk’. Hy krige in kreaaze, mar ôfwizende typte reaksje werom. Achter dizze twa koarte briefkes giet in hiele histoarje skûl.

‘Verkoopen met beide handen tegelijk’

Materieel erfgoed in het geding roept tegenwoordig heftige emoties op, zoals onlangs bleek bij de diefstal uit het Drents Museum. Vroeger werd het gewoon verpatst. Zo verdween veel Fries erfgoed uit de provincie, totdat in de negentiende eeuw bezwaren rezen, zoals in 1896 bij de voorgenomen verkoop van de Franeker Globebeker uit 1607.

VOORWOORD

HERMAN BROERS

‘Die’ oorlog

Wanneer is ‘die’ oorlog nou eens echt voorbij? Ik schrijf regelmatig over de Tweede Wereldoorlog en hoor dat steeds vaker. Sommige mensen zijn er wel klaar mee. De laatste getuigen zijn (bijna) dood, strik erom. Of zo. Ik zie het anders. Wel betrap ik mezelf bij weer een getuigenverhaal er soms op dat ik denk: waarom wordt deze eigenlijk opgetrommeld? Of ligt de

voornaamste verdienste in het nu: oud geworden en er als laatste nog over kunnen vertellen?

Aaldert Pol (1931-2024), historicus in de Noordoostpolder, WO2-kenner en pas overleden vriend, zei hierover ooit: ‘Grote daden en kleine verhalen worden steeds vaker kleine daden en grote verhalen.’ Prachtige constatering, en voor ons als brengers daarvan ook een waarschuwing. Zoals journalisten zeggen: ‘Niet álles is een verhaal.’

Oorlogservaringen die tegenwoordig nog worden opgeschreven, zijn vaak veel particulierder dan vroeger. Dit nummer van *Fryslân* bevat twee artikelen in deze categorie: het kleine tegen de achtergrond van het grote. Ze zijn zinvoller nu dan vroeger; bij het overbrengen van een waarschuwing tegen oorlog en onrecht op volgende generaties is juist dat ‘kleine’ dichtbij nuttig voor identificatie vanwege het ontbreken van directe, eigen herinneringen aan oorlog, honger, onrecht en ontheemding.

Een belangrijke verdedigingslinie van democratie is moraliteit. Geschiedenis – het gedeelde verhaal – speelt in de opbouw daarvan een wezenlijke rol. Onze moraliteit, meer specifiek: ons besef van ‘goed’ en ‘fout’, is drie generaties lang gebaseerd geweest op ‘die’ oorlog. Tachtig jaar lang zijn we gewaarschuwd door hen die het eerder hebben zien gebeuren: vrijheden die sluipenderwijs worden ingeperkt. Zij leerden al de les dat democratie een vorm van zelfbestuur is die voortdurend bevochten moet worden.

De scherppte op signalen dat een democratie erodeert, verslapt net op het moment dat de tijd die oude generaties het zwijgen oplegt. De bevrijders van toen gooien waar we bij staan intussen hun eigen democratie overboord. ‘Us befrijders, dat wienen de Kanadezen!’, hoor ik u roepen. Jazeker, in Fryslân wel. Maar zonder de VS waren die Canadezen hier nooit gekomen.

De bevrijding is tachtig geworden, onze oorlogsverhalen ook. De slotzin van Leo Vromans gedicht *Vrede* indachtig, blijven we – ook in deze *Fryslân* – met die verhalen komen. Klaar mee? Tel je knopen. Het moment dat ‘die’ oorlog verdwijnt, breekt pas aan zodra deze is vervangen door een nieuwe. En geloof me, dat wil niemand. <

Omslag: Evacuée uit Rotterdam Greetje Huksloot (1934-2021) loopt tussen haar pleegouders Janke en Jacob Haagsma in door Ureterp, ongedateerd maar tijdens de Tweede Wereldoorlog. [privécollectie erven Broers-Huksloot]

Inzet omslag: De Franeker Globebeker uit 1607. [collectie Museum Martena, Franeker]

Scan de code voor meer informatie over historisch tijdschrift *Fryslân*.

Het bleekneusje dat bleef

Greetje Huksloot schuilde tijdens het bombardement op Rotterdam op 14 mei 1940 huilend onder de trap. De Duitse bommen en de brand traumatiseerden haar, maar betekenden ook de grote omwenteling in haar jonge leven. Op 10 oktober 1940 arriveerde ze als bleekneusje van zes in Ureterp om bij de Haagsma's aan de Weibuorren 'aan te sterken'. Duizenden evacués werden zo in de oorlog opgevangen in Fryslân en gingen meestal na zes of twaalf weken weer terug. Behalve Greetje, een van de weinigen die zou blijven. Van haar Friese gezin met zeven kinderen, is Fryslân-hoofdredacteur Herman Broers [1970] de jongste zoon. Terwijl Tresoar met de expositie 'Twadde Thús' vertelt over duizenden evacués in Fryslân, reconstrueert hij de oorlogsjaren van zijn mem Greetje als een van hen.

Greetje Huksloot, zes jaar oud in 1941, kwam van Rotterdam naar Ureterp.

‘Der is gjin rie foar, wat har eagen allegear al sjoen hienen, doe’t ik mei myn eagen har foar it earst seach.’ Heit, Fokke Broers [1931-2019], getuigde met zijn poëtische inslag vaak van zijn ontzag voor de zware jeugd die mem had doorstaan. Mem en heit waren zestien en negentien, beiden op de kweekschool in Drachten, toen ze elkaar op de hoek van de Sweachsterwei in Lippenhuizen in 1950 troffen en de vonk tussen hen oversloeg. Vier jaar later trouwden ze. 68 jaar waren ze onafscheidelijk, totdat heit in 2019 overleed, twee jaar later gevolgd door mem. Mem, Greetje Huksloot [1934-2021], stond als meisje in Ureterp tijdens en direct na de oorlog bekend als ‘Greetje fan

de molkboer’, maar dan zonder de gebruikelijke connotatie bij die uitdrukking. In haar geval was het letterlijk zo; heel Ureterp wist dat het melkboerechtpaar Jacob Haagsma [1889-1976] en Janke Haagsma-Zwerver [1894-1967] – kinderloos gebleven en al flink in de vijftig – haar echte ouders niet waren.

KINABU

De Haagsma’s waren ‘KINABU-ouders’. Ze vingen voor de landelijk opererende Stichting Kinderen Naar Buiten (KINABU) al jaren ‘bleekneusjes’ uit de grote steden op. Na enkele miskramen hadden ze geleerd dat een eigen gezin er niet in zat, dus waren ze pleegouders verbonden aan

het KINABU-comité in Drachten. Dat plaatste in de directe omgeving vele bleekneusjes bij echtparen die zich daartoe hadden gemeld en waren goedgekeurd, zoals de Haagsma’s. KINABU deed dat al sinds 1918 en ging daarmee door tot 1970. Evenwel kreeg tijdens de Tweede Wereldoorlog deze vorm van kinderopvang een geheel andere dynamiek; vooral na het bombardement op Rotterdam waarbij 80.000 mensen dakloos werden. Dankzij het Rode Kruis en allerlei andere kinderplichtcomités, waaronder KINABU, verspreiden vele duizenden evacués zich binnen enkele maanden over gastgezinnen in het hele land [zie kader p. 9]. Greetje Huksloot werd in een groep en samen met een klasgenootje [‘Wy hienen dy hiele reis elkoar by de hân’, zei mem daar ooit over] op 10 oktober 1940 op de trein gezet. Ze kon zich later van de treinrit niet veel herinneren, wel dat ze verkleumd, bang en hongerig werd afgezet bij een café tussen Ureterp en Bakkeveen. Iemand zette haar op de kachel om warm te worden, omdat ze zo rilde. Daar haalden ‘omke’ en ‘muoike’ Haagsma haar op. Dat gebeurde bij KINABU normaliter in tweetallen, en na zes of twaalf weken rust, reinheid en regelmaat gingen ze dan weer terug, aangesterkt en wel.

Tweede geboortedag

Bij Greetje was alles anders: haar beoogde metgezel kwam niet mee, dus was ze alleen bij de Haagsma’s. En een terugkeer naar Rotterdam zat er – na zes, en ook na 12 weken – niet in, zowel door de oorlogsomstandigheden als wegens Greetjes nogal wiebelige fysieke en mentale gezondheid. Lang verhaal kort: na in totaal 67 pleegkinderen op rij kwam Greetje Huksloot op 10 oktober 1940 als nummer 68 en allerlaatste bij de Haagsma’s in huis. Ze bleef er 14 jaar, om op 29 juli 1954 vanaf de Weibuorren te trouwen met heit. Naast haar geboortedag 28 mei 1934 zou ze haar leven lang 10 oktober 1940, de dag dat ze daar aankwam, vieren als haar ‘Fryske bertedei’.

Greetje was het tweede kind van zes uit het gezin van stuurman op de grote vaart Simon Huksloot [1911-1970] en Geertje Heijkoop [1911-2003]. Ze woonden in Rotterdam-Spangen. Ze schreef na haar tachtigste nog haar memoires, getiteld *Zevensprong*, een verwijzing naar het aantal kinderen dat ze kreeg en van wie ik de zesde ben. Over het bombardement op 14 mei 1940 schrijft ze: *‘Ik werd samen met mijn broertje en zusje door mijn moeder uit bed gehaald en samen zaten we bevend en huilend onder de trap. Een tijdje later ging de sirene weer en keerden we terug naar de kamer, waar we vanuit het raam allemaal rook en vuur zagen. De brandweer had het erg druk en vliegtuigen vlogen brommend en loeiend door de lucht. We beefden nog steeds van angst.’* Het Duitse bombardement duurde minder dan een kwartier en vernielde het hart van Rotterdam. 711 mensen kwamen om, 80.000 raakten dakloos. Het huis van de familie Huksloot stond gelukkig buiten de ‘brandgrens’, maar de angsten die ze die dag opliep, zouden mem de rest van haar

leven hinderen: bang voor harde geluiden, voor donker, voor vliegtuigen. Om dat angstige meisje meer kansen te geven, werd via de school aan het Staringplein besloten haar naar Fryslân te laten gaan. Ook zusjes Adrie en Joke gingen de stad uit, naar Hoek van Holland en de Veluwe, broer Harry bleef in Rotterdam. Beslissingen die neerkwamen op moeder, omdat vader Simon als stuurman op de coaster *Rosemary* op 8 mei 1940 naar Engeland was vertrokken. Hij zou pas vijf jaar later, na de bevrijding, kunnen terugkeren. In *Zevensprong* schrijft mem uitgebreid over haar Ureterper tijd. Het wemelde er van de evacués en naarmate de oorlog vorderde, kwamen er ook steeds meer Joodse onderduikers. Bijna niemand sprak er Nederlands, dus leerde Greetje heel snel Fries. Dankzij het naar school gaan en spelen met vriendinnetjes werd ze steeds meer Friezin.

Greetje (links) in Rotterdam, samen met broer Harry Huksloot, eind jaren dertig.

Pleegvader Jacob Haagsma was melkboer in Ureterp.

Greetje tussen haar pleegouders Janke en Jacob Haagsma, wandelend door Ureterp, ongedateerd maar tijdens de oorlog.

Greetje Huksloot (links) en Maruska Tutowa, beiden op het eind van de oorlog wonende bij de Haagsma's, met op de achtergrond het kapotgeschoten café Gorter in Ureterp na de bevrijding, april 1945.

‘Omke’ Jacob zei: ‘Set him mar by de grutte yn it hok en as dy him net opfret, wurdt der moarnier praat.’ Greetje sliep die nacht niet, maar de volgende ochtend lag Teddy lekker tegen grote Nelly aan in het hok. Greetje en Teddy werden vrienden voor het leven.

Bloedige bevrijding

Uiteindelijk kwam de bevrijding. Ureterp was pas vrij na een van de bloedigste incidenten in Fryslân waar de inmiddels bijna 11-jarige Greetje bovenop stond. Het verzet raakte slaags met een van de laatste Duitse gevechtseenheden, bij dorpscafé Gorter even verderop. Waar de oorlog voor Greetje schuilend onder de trap was begonnen in Rotterdam, eindigde deze met een blik op negen dode mensen (vier dorpelingen en vijf Duitse soldaten) en vier dode paarden, verspreid liggend in en rond het aan flarden geschoten café Gorter in Ureterp. Direct daarna volgde de vreugde. Mem heeft altijd een foto bewaard, van twee vrolijke meiden in het voorjaar van 1945 en op de achtergrond een kapot gebouw. Links staat mem (dan 11) en rechts ‘Maria Schoonhoven’ zoals ze werd genoemd. Zij zat op het eind van de oorlog ook bij de Haagsma’s en ging door voor een evacuée uit Limburg. In werkelijkheid maakte ze deel uit van een groep Russische meisjes die via Limburg in Ureterp waren ondergebracht. Maruska Tutowa heette ze, ze was 21. Mem schrijft: ‘Op het

KINABU herrezen. - Honderden zwakke Nederlandsche stadskinderen werden door bemiddeling der Centrale Commissie **KINABU** voor herstel hunner ondermijnde gezondheid liefderijk in gezinnen hier en in de omgeving van 1918 af tot einde 1942 opgenomen. Toen nam de voormalige Nederlandsche Volksdienst dit werk over, doch zeer begrijpelijk zonder eenig succes. **KINABU** is weer in eere hersteld en kan zijn mooie werk volledig hervatten. Het behoeft zeker geen betoog, dat duizenden kinderen uit onze steden en de getroffen gebieden een zesweeksch verblijf in een rustige, landelijke omgeving dringend noodig hebben. Met vertrouwen doen wij een beroep op de Drachtster burgerij, om evenals voorheen de behulpzame hand te reiken aan het zwakke Nederlandsche kind. Vooraf worden de kinderen aan een streng medisch onderzoek onderworpen; zieken of kinderen met gebreken worden niet ondergebracht. Rekening wordt gehouden met de godsdienstige richting. Desgewenscht worden de kosten van huisvesting vergoed. Wie spoedig helpt, helpt dubbel! Geeft U daarom voor opname van een of twee kinderen op bij mej. A. Klasema, Oudeweg 8.

KINABU herrees na de oorlog en vatte de taak om stadskinderen een gezonde vakantie op het platteland te gunnen weer op, zo toont dit artikel uit de *Drachtster Courant* van 5 april 1946.

Scan de QR-code voor de promotiefilm.

Na de bevrijding werd Fryslân door de stad Rotterdam uitvoerig bedankt voor de zorg voor ‘onze kinderen’. Secretaris van het KINABU-comité Friesland, dr. Y. Buis uit Leeuwarden, sprak in Rotterdam op een receptie en stelde in zijn dankwoord: ‘Als er al een bezwaar is geweest, dan is het wel dit, dat er te weinig kinderen naar Friesland zijn gestuurd. Er was plaats voor een twee of drie keer zoo groot aantal.’ Op Youtube staat een promotiefilm van KINABU waarin een keuringsarts in Rotterdam in 1939 schoolkinderen keurt om te bepalen of ze naar het platteland gestuurd kunnen worden. Op het einde van de film zijn enkele – overduidelijk in scène gezette – fragmenten in Fryslân zichtbaar. Het geeft wel een aardige indruk van hoe de komst van grote groepen bleekneusjes naar Fryslân in zijn werk ging.

KINABU, Fryslân en de pleegkinderen

De Stichting KINABU (Kinderen Naar Buiten) was actief van 1918 tot 1942 en van 1945 tot 1970. Eind 1942 werd ze gedwongen te stoppen en werd het werk overgenomen door de door de bezetter ingestelde Nederlandsche Volksdienst. Na de bevrijding pakte de stichting de draad weer op. KINABU exploiteerde een ‘kinderhuis’ in Soesterberg waar ze groepen bleekneusjes standaard zes of twaalf weken onderbracht. En ze plaatsten ‘zwakke Nederlandsche stadskinderen voor herstel hunner ondermijnde gezondheid liefderijk in gezinnen’. Een van de grote KINABU-afdelingen in Fryslân was Drachten. Een artikel in het *Nieuwsblad van Friesland* (de ‘Hepkema’) van 24 juli 1940 meldt uit het jaarverslag 1939 van KINABU Drachten dat in dat laatste jaar voor het uitbreken van de oorlog al 569 kinderen werden opgevangen, verdeeld over 69 gezinnen in 20 dorpen. Een gerichte greep uit de aantallen: Drachten 280 kinderen, Bakkeveen 26, Haulerwijk 39, Terwispe 20, Drachtster Compagnie 16 en Ureterp 42. Tijdens de oorlog werden de aantallen vele malen hoger, al is de administratie daarvan deels verloren gegaan. Dit betreft dus geen onderduikers maar uitsluitend pleegkinderen, al werd naarmate de oorlog vorderde dit onderscheid (bewust en onbewust) steeds onduidelijker. Het *Algemeen Handelsblad* van 24 december 1940 berichtte dat sinds het bombardement zeven maanden daarvoor in totaal 6700 kinderen door 200 onderwijzers-begeleiders via KINABU werden gebracht naar 173 gemeenten in Fryslân, Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant en Limburg. Het eerste transport naar Fryslân was op 22 juli 1940. Greetje Huksloot belandde in het laatste, dubbele transport, met 1217 kinderen naar Groningen en Fryslân op 8 en 10 oktober 1940. De krant stelt dat ‘37 tusschentijds zijn teruggekeerd en hiervan slechts 12 wegens wangedrag’. Van een van de vermagerde kinderen wordt gemeld dat het aansterken zeer voortvarend ging: het was in 6 weken 13 pond zwaarder geworden(!). Op 20 december 1940 zijn de laatste kinderen teruggekeerd, zo meldt de krant, ‘een aantal kinderen zijn achtergebleven, in overeenstemming tusschen ouders en pleegouders’. Een van die kinderen was dus Greetje Huksloot in Ureterp.

grote bevrijdingsfeest van Ureterp zong ze samen met nog tien andere Russische meisjes een schitterend lied.’

Afwezigheid

Het hele gezin Huksloot had de oorlog overleefd, maar was er nog sprake van een gezin? Vader Simon in Engeland, moeder Geertje, oudste zoontje Harry in Rotterdam, Joke, Adrie en Greetje enkele jaren naar gastgezinnen in Fryslân en op de Veluwe. Vader was met zijn schip betrokken geweest bij de bevoorrading van de geallieerden en was zes keer heen en weer gevaren over het Kanaal. Hij was na vijf jaar afwezigheid van zijn gezin vervreemd geraakt toen hij pas na de bevrijding kon terugkeren. In september 1945 meldden Greetjes ouders zich in Ureterp. Vader Simon schreef een zelfbedacht versje in het poëziealbum van zijn dochter in Fryslân:

*Het heeft wel lang geduurd
Dat Holland was verhuurd
Doch het is niet om te poffen
Ze zijn er uit... de moffen!*

Hij ondertekende het met ‘*Een zeeman*’. Vader en moeder Huksloot probeerden het wel en er kwamen ook nog twee zusjes bij: Rozemarie (voor ons ‘tante Roos’), genoemd naar het schip en Marjella (‘tante Marjel’). Het huwelijk was gedoemd, ook omdat vader Simon een drankprobleem ontwikkelde. Het bleek dat hij in Engeland een vrouw had getroffen, met wie hij ook een dochter had. Er was geen houden aan. In 1948 scheidden ze, in die tijd nog een enorme schande, en vader keerde terug naar Engeland. Greetje was veertien jaar en – naar achteraf bleek slechts voor enkele maanden – terug in Rotterdam. Ze had het

Greetje Huksloot en Fokke Broers, begin jaren zestig.

Greetje en Fokke met hun zeven kinderen in Burgum, 1972. Jongste zoon Herman [1970], auteur van dit artikel, zit bij mem Greetje op schoot.

er ontzettend moeilijk en wilde terug naar Fryslân. Mem schrijft in haar memoires: *‘Na een zware strijd met diverse instanties en familieleden heeft mijn moeder ons teruggekregen, de jongste was toen bijna twee jaar oud.’* Na een lang gesprek met de Haagsma’s werd bepaald dat Greetje naar Ureterp terugkeerde en er eerst mocht blijven wonen. Ze was opgetogen, maar de schande van de scheiding van haar echte ouders *‘droeg ik als een groot geheim bij me’*, zo schrijft ze in haar memoires. De Haagsma’s vonden het beter te zwijgen en Greetje mocht er als puber niet over praten. Ze heeft het de Haagsma’s nooit persoonlijk aangerekend, maar in *Zevensprong* schrijft mem: *‘Ik heb tussen mijn veertiende en achttiende hele moeilijke jaren gehad, voor mijzelf misschien wel moeilijker dan de oorlog zelf.’* Ondanks alles bleef de band heel goed met haar moeder in Rotterdam en die met haar broer Harry en haar zusjes. Ze kwamen regelmatig naar Fryslân en wij gingen jaarlijks naar onze familie in Rotterdam. Uiteindelijk waren het de Haagsma’s die mems verkering vertelden hoe de vork van Rotterdam naar Ureterp daadwerkelijk in de steel zat. Dit was pas vlak voordat ze trouwden, vier jaar nadat die verkering op Greetjes zestiende verjaardag zich aan hen had voorgesteld als Fokke Broers, vrijzinnig hervormd kosterszoon uit Lippenhuizen, en leraar in wording.

Zoon Herman erfde Greetjes miniatuur van Ossip Zadkines Rotterdamse oorlogsmonument *De Verwoeste Stad*.

‘Oma Rotterdam’

Als Greetjes kinderen zijn we groot geworden met mems oorsprongsverhaal, ze zweeg er bepaald niet over. Haar moeder, voor ons ‘oma Rotterdam’, kwam vaak en bleef dan een aantal dagen. Pake en beppe Haagsma uit Ureterp waren tot hun dood onlosmakelijk onderdeel van onze familie. Ze werden zelfs vernoemd: beppe Janke Haagsma in oudste dochter Janneke [1955], pake Jacob Haagsma in de twee oudste zoons Theo [Tjitze Jacob, 1961] en Jappie [Jacob Tjitze, 1962]. Ik herinner mij pake Haagsma heel scherp, aardappelschillend aan de keukentafel bij ons thuis in Burgum. Vanuit rusthuis ‘Eeburght’ waar hij als weduwnaar inmiddels woonde, kwam hij dagelijks op de fiets. Hij leerde mij reedriden op de vijver voor zijn appartementje, op houtsjes achter de stoel. Pake Haagsma overleed in 1976, 87 jaar oud. Hoe bijzonder de omstandigheden waren die mem als meisje hadden gevormd, drong pas tot mij door toen mem op latere leeftijd haar verhaal ging vertellen aan anderen. Jaarlijks in april en mei, als de oorlogsherdenkingen hun schaduw vooruit wierpen en ze ging spreken op bijeenkomsten. De *Drachtster Courant* interviewde haar. En ze ging vaak naar scholen. Praten over de oorlog, in het bijzonder tegen kinderen op de basisschool, was wellicht een vorm van verwerking. Dan zette ze haar miniatuurtje van Ossip Zadkines beeld *De Verwoeste Stad* neer op een tafeltje, naast een paar foto’s die ze mee had, en stak van wal over een meisje van zes in Rotterdam dat in de oorlog naar Fryslân kwam. Je kon dan een speld horen vallen. Als jongetje keek ik ook vaak naar dat beeldje. Het stond op

Expositie ‘Twadde Thús’ in Tresoar
Op 21 maart opende in Tresoar in Leeuwarden de expositie *‘Twadde Thús. Evacués en hun Friese gastgezinnen in WOII’*. Daar zijn diverse bijzondere getuigenissen van de komst en het verblijf van bleekneusjes uit de stad bij Friese gastgezinnen verzameld. De evacueetjes waren in de aanloop naar en tijdens de Tweede Wereldoorlog slechts één van verschillende groepen vluchtelingen die in Fryslân een veilige plek vonden. In de jaren ’30 – met name na de Kristallnacht – staken veel joden de grens tussen Duitsland en Nederland over. Ze kregen huisvesting in Kamp Westerbork. Op 10 mei 1940 kwam een groep van tussen de 500-700 Joodse vluchtelingen uit Kamp Westerbork voor een paar weken naar Leeuwarden. Ook in mei 1940 zochten inwoners van onder water gezette gebieden van Fryslân een ander heenkomen in de provincie. Een paar maanden later, vanaf juli en augustus, volgden de Rotterdamse kinderen na het bombardement. In de periode 1942-1945 werden bewoners van de kuststreek geëvacueerd vanwege de bouw van de Atlantikwall. Bewoners uit die gebieden moesten naar Fryslân of Groningen. Tussen 1944 en 1945 kwamen veel evacués uit met name Noord-Limburg, De Betuwe en Arnhem. Tijdens de hongervinter van 1944-1945 kwam een grote stroom vluchtelingen uit de grotere steden in het westen van het land naar het noorden [‘hongertochten’]. www.tresoar.nl

mems dressoir in de kamer. De leegte in de borstkas ervan – ik vond het nogal luguber – bracht het die prachtige bijnaam onder Rotterdammers: ‘Jan Gat’. Directe, typisch Rotterdamse humor die mem ongezoeten implanteerde in het DNA van haar grote Friese gezin. Ik herinner mij ook haar naadloos overschakelen van *geef Frysk* naar plat-Rotterdams en terug, soms middenin een zin. Als ‘Rotterdam’ op visite was, of als mem belde met oma of een van haar zusjes. Fenomenaal vond ik dat. Meertaligheid is een groot goed. In haar laatste maanden droomde mem vaak over haar eerste jaren. Lopend aan de hand van haar moeder door die schitterende historische binnenstad van het oude Rotterdam. De verdwenen stad die zij nog met eigen ogen had gezien. Greetje Huksloot overleed in 2021 in een verpleeghuis in Buitenpost, 87 jaar oud. <

Greetje vertelde op latere leeftijd vaak haar evacuatieverhaal van Rotterdam naar Fryslân op basisscholen, zoals hier op De Aventurijn in Munnekeburen, april 2015.

[Alle foto’s: collectie erven Fokke Broers en Greetje Broers-Huksloot]

Herman Broers (Burgum, 1970) is historisch auteur en biograaf. Hij is hoofdredacteur van historisch tijdschrift *Fryslân*.

Foardering op Dútslân

Gosse Willems Beerda en Nieske Beerda-Beerda, jierren '50. [Kolleksje fam. Beerda]

Gosse Willems Beerda (1905-1965) stjoert flak foar âldjier 1958 fanút syn wenplak Kollumersweach in hânskreaune brief ‘Aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken, afd. Vorderingen Duitse Rijk te ’s Gravenhage’. Underwerp fan syn skriuwen op it briefpapier fan syn ‘houthandel en ijzerwaren en bouwmaterialen’ is ‘Schuldvorderingen Duitse Rijk’. It stik is bewarre by it Nationaal Archief yn Den Haag mei in kreaze, mar ôfwizende typte reaksje fan mr. Hofman, Hoofd van het bureau Midden-Europa. Achter dizze twa koarte briefkes giet in hiele histoarje skûl fan persoanlike oant en mei ynternasjonale machtspolitike ûntwikkelingen. In ferhaal sûnder ein of...?

Gosse Willems is myn pake dêr’t ik begjin 1965 nei neamd bin. As lytse poppe hat hy my noch koart meimakke. Oan de ein fan myn earste jier is hy ferstoarn, noch mar sechstich jier âld. Syn frou Nieske Beerda en acht bern bleaunen achter. Foar my is hy de man út de ferhalen en fan de foto’s. Jierren letter frege Willem (1932-2024), Gosse Willems syn âldste soan en myn omke, oft ik wat wit fan stikken yn it Nationaal Archief. We beprate de oarlochstiid dy’t hy

as jonkje fan tichtby meimakke hat. Sa oan de ein fan syn libben stuts it hieltyd mear de kop op. As jonge waard hy geregeld mei de fyts op paad stjoerd om yllegaal spul rûn te bringen. Dat gie, sa’t it him heuge, fan yllegale krantsjes en bonkaarten oant en mei wapens om’t syn heit djip yn it ferset siet yn Kollumerlân. It is him bot oer de lea gongen, sa blykt hast 80 jier letter. Ik set it sykjen yn gong mei in oanfraach by it Nationaal Archief fan scans. De stikken soenen wat mear fertelle

kinne oer syn heit en myn pake yn dy tiid. Twa wike letter komme de briefkes yn pdf oer de mail.

‘Houtman’
Gosse W. Beerda, skûlnamme ‘Houtman’ (neamd nei syn berop), is breed belutsen by it ferset. De houthannel It Houtstek fan Beerda oan de Foarwei yn Kollumersweach is fan 1941-1942 ôf in knooppunt fan yllegaal wurk. De loadsen binne derneist in ideaal plak foar ûnderdûkers (Joaden, piloaten, fersetsmannen), wapenopslach of it belûsterjen fan in yllegale radio. Dat giet goed oant de *Wehrmacht* nei it doarp komt en de herfoarme skoalle beset, sawat rjocht tsjinoer It Houtstek. Wapens fan in dropping by Ealsum wurde noch krekt op 'e tiid fuorthelle ûnder de noas fan de Dútsers. De belangstelling fan de besetters foar it materiaal en de loadsen as garaazje en wurkplak is grut. Der wurdt dan al in protte fuorthelle of om neat brûkt en foardere.

De grutte klap komt as de Dútsers, wylst Beerda finzen sit, al it materiaal ‘stelle’

Ek de lânwacht hâldt de saak yn 'e gaten en komt del om te sykjen nei ‘zwarte spijkers’ (ferbean materiaal). Lânwachter Hendrik Nauta (1898-1953) is úteinlik de man dy’t mei in ferhaal fan syn nichtsje ‘Ine’ nei de *Kommandantur* fan de *Wehrmacht* yn de pastory fan de herfoarme tsjerke fan Kollumersweach stapt. Ine sjocht as santjinjierrige help yn 'e húshâlding by Beerda in protte fan it yllegale LO-wurk en de yllegale kontakten. Der wurdt net bot nei har omsjoen as nayf famke út in ‘goed’ gesin. Oant sy fereale rekket op ien fan de Dútske soldaten dy’t ein 1944 ynkertierd is yn it doarp. As har heit har de omgong ferbiedt en se net langer by Beerda wurkje mei, stapt se nei har pro-Dútske omke en muoike. De *Sicherheitsdienst* Ljouwert grypt lyk yn. Beerda is ien fan de seis mannen dy’t fêstset wurde yn it hûs fan bewar, de Blokhuispoort, nei arrestaasjes op 11 jannewaris 1945. Sawat fjouwer wiken wurdt hy fêsthâlden en as lêste fan de seis frijlitten. It ferrie en de gefolgen wurde troch Pieter Wijbenga beskreaun yn diel 3 fan syn mânske standertwurk oer de oarloch *Bezettingstijd in Friesland*.

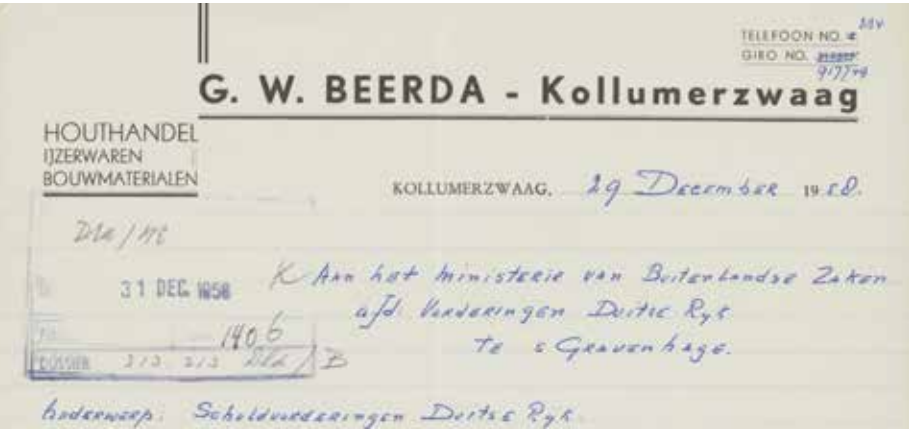
Nei de befrijing
Noch yn it midden fan de striid fan 14 oant en mei 16 april om Dokkumer Nije Silen en de Soensterdyk, wurdt Beerda as wethâlder oanwiisd yn de ‘nood-gemeenteraad’ fan Kollumerlân, op foardracht fan waarnimmend boargemaster Klok. Syn tydlik wurk as ‘verplegingsofficier Kustwacht’ foar it regeljen fan de itens-, brânstof-, klean- en transportfoarsjenning hâldt heal july op. Ein novimber wurdt hy by ferkiezingen foar de ried as wethâlder oansteld foar de Anti-Revolutionaire Partij (ARP).

Finzenis
Neist Beerda wurde oppakt: Uilke Ganzinga (belestingman en Gemeentelijk Operatie Leider by de NBS), Hinne Riemersma (haad fan de legere skoalle en LO-man), Hille Veenstra (skoalmaster en lid NBS-gefjochtsgroep), Harm Hazenberg (dûmny en anty-Dútske preker), Teake de Jager (húsdokter en ‘neutraal’), Eke Kruizinga (ferpleechster en koerierster), Roel Meijer (boer en heit fan twa fersetsmannen). De oare deis wurde fanút Kollumersweach seis mannen op in iepen frachtwein ôffierd nei de Spaar-bank en de Blokhuispoort yn Ljouwert. Meijer en Kruizinga wurde frijlitten. De Jager is nei in dei wer frij man. Ds. Hazenberg en Hille Veenstra wurde nei Drinte stjoerd foar graafwurk. Sy kinne dêr útnaaie en ûnderdûke. Ganzinga en Riemersma wurde 29 jannewaris frijlitten. Mei Ganzinga dûkt Beerda nei syn frijlikting op 7 febrewaris, ûnder westlik fan Kollum dêr’t se harren tariede op it ûntsetten fan de sluzen by Dokkumer Nije Silen mei de NBS Kollumerlân c.a. Oer de arrestaasje, de tiid yn de Blokhuispoort en de ôfrin hat dûmny Hazenberg yn 1946 in searje artikels skreaun yn *De Kollumer*. Syn ferhaal is yn hertaling ferskynd as *Cel 17. [Huis van Bewaring]* dat te finen is op boekenbestellen.nl.

Fanwegen syn bestjoerswurk is der hast gjin tiid om syn bedriuw wer oerein te krijen en de skea is grut. Geandewei de oarloch gean de saken al stadichoan fierder achterút, mar de grutte klap komt as de Dútsers, wylst Beerda finzen sit, al it materiaal ‘stelle’. Koart nei de oarloch docht hy al in berop op de Schade Enquête Commissie (SEC) om yn elk gefal in diel fan syn jild werom te krijen. Neffens de lettere brief fan 1958 is de skea doe besifere op fl. 21.503,59 (1,5 à 2 ton euro yn 2025). Hy krige fan it SEC in bedrach fan fl. 12.564,- fergoede. It sil net genoch wêze om de houthannel nij libben yn te blazen.

Herstelbetalingen
Yn syn brief fan 1958 beropt Beerda him op ‘de Duitse wet tot regeling van geldelijke verplichtingen van het Duitse Rijk’ om it restant fan syn skea, fl. 8.939,-, mei rinte werom te krijen. Mr. Hofman wiist him yn de antwurdbrief derop dat de *Algemeines Kriegsfolgengesetz* der net is foar ‘claims, voortspruitende uit ontvreemdingen door de Duitse Weermacht’. Op dy claims is de Londense Schuldenovereenkomst (1953) fan tapassing.

De hânskreaune brief oan it ministearje fan Bûtenlânske Saken, 1958. [Nationaal Archief / kolleksje fam. Beerda]

It wenhûs [rjochts] fan fam. G.W. Beerda mei houthannel en grientetún yn Kollumersweach, foar 1950. [Kolleksje fam. Beerda]

Dy jout oan dat ‘herstelbetalingsvorderingen eerst bij de totstandkoming van een vredesverdrag met een herenigd Duitsland aan de orde worden gesteld’. It is in yngewikkeld stikje juristerij fan Bûtenlânske Saken, mei as eftergrûn de ôfrin fan de oarloch, skeafergoedingen en de *Wiedergutmachungs*-polityk. Dat is yn dy tiid al in kleaune fan unis- en multylaterale ferdraggen, wetten en regelingen. We binne no jierren fierder, mar it ropt de fraach op oft de Beerda’s nei it ienwurden fan Dútslân dochs noch jild werom krije kinne. It besykjen wurdich, ha ek gruttere partijen tocht, sa docht bliken.

De ienwurding

Mei de fal fan de muorre fan Berlyn yn 1989 gean Frankryk, Grut-Brittannië, Feriene Steaten en Sovjet-Uny op ‘e nij om tafel mei East- en West-Dútslân. Sy tekenje it Twee-plus-Vier-verdrag op 12 septimber 1990 yn Moskou dêr’t in bynoar brocht Dútslan har soevereiniteit yn werom krijt. Tagelyk dogge de Alliearden (FRA, GB, FS, SU) ôfstân fan de rjochten dy’t se noch hiene. Gjin sicht mear op fergoedingen liket it. Mar net elkenien sit dêr oan tafel of is bûn oan de ôfspraken. Bygelyks Grikelân ropt yn it midden fan de skuldekrisis yn 2015 om miljarden fan Dútslân fanwegen oarlochsskea. Ek Poalen claimt yn 2022 miljarden werom. Yn alle gefallen hâldt Dútslan de boat ôf en komt se net temjitte. Juristen binne noch hieltiid yn ‘e striid om út te sykjen oft dit folkerjochtlik wol doocht. De kânsen foar de Beerda’s nimme fierder ôf.

De NBS Kollumerlân c.a., mei Beerda [1e links yn ‘e hoksen] en Ganzinga [1e links steand] op 17 april 1945. [Pieter van Eldik, kolleksje Fries Verzets-museum]

Aldjier 1958

Werom nei de brief dy’t ynboekt wurdt op ‘31 Dec. 1958’. De fraach is wêrom’t Gosse Willems krekt twa dagen foar âldjier syn foardering skriuwt. As oanlieding neamt er in publikaasje yn de *Nederlandse Staatscourant* fan 8 july 1958 oer de ‘Duitse wet tot regeling van de geldelijke verplichtingen van het Duitse rijk’. It hat net sa west dat hy de steatskranten op ‘e foet folge. Wat bard is dat ferskate kranten ein fan it jier der op wize dat de formulieren foar in berop op de *Kriegsfolgengesetz* uterlik 30 desimber 1958 ynlevere wurde moatte. It set syn aksje yn gong. Dizze Dútske Bûnswet is yngongen op 1 jannewaris 1958 foar it ôflossen fan âlde skulden fan it Dútske Ryk as dy noch net oars regele binne. It jildt allinnich foar lannen dy’t de Londense Schuldenovereenkomst fan 1953 tekene hawwe. Nederlân heart dêr earst net by, mar tekenet op 9 july 1958. Krekt op ‘e tiid om in berop te dwaan op de *Kriegsfolgengesetz*.

In sprankje hoop foar Houtman, mar dan komt hy yn in ympasse: fan in *Kriegsfolgengesetz* dy’t gjin skea troch ‘ontvreemding’ regelet en de Londense Schuldenovereenkomst dy’t foar dy skea ferwiist nei it takomstige ienwurden. It regear fan Nederlân hat op dat stuit sels noch hieltyd neat regele mei de Bûnsrepublyk Dútslân.

Ausgleichsvertrag

Feitlik hat Nederlân nei ôfrin fan de oarloch ynset op de fergoeding fan skea troch de anneksaasje fan Dútsk grinsgebiet. Utwurke plannen binne makke om sa de skea dy’t yn 1946 besifere is op 25,75 miljard Reichsmark te kompensearjen. Der bliuwt net folle fan oer as nei trije jier ûnderhanneljen op 8 april 1960 it *Ausgleichsvertrag* sluten wurdt ûnder minister fan Bûtenlânske Saken mr. Joseph M.A.H. Luns (KVP). It regelet de grinssaken yn in

Commissariaat voor Oorlogsschade

SEC’s binne yn it hiele lân ynsteld yn 1940 troch it Ministerie van Financiën foar it fergoedzjen fan materiële oarlochsskea. De SEC foar Fryslân hat har sit yn Harns oant desimber 1945 as it ferhuzet nei Ljouwert. Flak nei de oarloch wurdt it Commissariaat voor Oorlogsschade (CvO) oansteld oer de SEC’s. Sy meitsje diel út fan de Rijksbelastingdienst. Mei it oanjefteformulier C – ‘schaden Bedrijfs- en handelsvoorraden’ wurdt it proses fan registraasje, ûndersyk en taksaasje troch de SEC yn gong set. In kontroleur komt persoanlik del om de situaasje te besjen foar syn rapportaasje. Foar de fergoeding wurdt útgien fan de wearde mei peildatum 9 maaie 1940 en mei in ôftrek fan ôfskriuwingen. It CvO en de SEC’s wurde opheft yn 1960. Har argiven bestean net mear en binne mei tastimming fan de Ryksargivaris ferneatige. Mear as 500.000 minsken en bedriuwen sille úteinlik in berop dwaan op de oarlochsskearegelings. In bedrach fan 6,5 miljard wurdt útbetelle, Nederlânsk belastingjild út eigen bûse.

Grensverdrag en yn in Financieel Verdrag ‘de financiële vraagstukken en uitkeringen ten gunste van Nederlandse slachtoffers van de nationaalsocialistische vervolging’. Foar 280 miljoen Dútske Mark wurde sawat alle iepensteande saken ôfkocht. En mei de tasizzing gjin nije claims mear yn te tsjinjen of rjochtsaken ta te stean. Sa wurde de lêste juridyske gatten ticht timmere yn in fierders kânsleaze saak. Lykas foar tûzenen oare Nederlanners dy’t sûnder iennige foarm fan kompensaaasje nei de oarloch fierder moatte mei de ‘wederopbouw’. Gosse Willems rjochtet him oant syn ferstjerren grutdiels op syn bestjoerlike en politike wurk en bliuwt oan de ein ta ARP-wethâlder yn de ried. Syn houthannel wurdt formeel op 18 maart 1965 út it Kamer van Koophandelregister útskreaun. It Houtstek stiet noch fier oerein as ‘doe-het-zelf-centrum’ fan nije eigeners op de hoeke fan de Foarwei en de Wethâlder Beerda-strjitte. <

< De gemeenteried en B&W fan Kollumerlân c.a., mei boargemaster Praamsma [midden] en wethâlder Beerda [links], 1952. [Pieter van Eldik, kolleksje Tresoar]

> Undertekening fan it Ausgleichsvertrag troch ministers Heinrich von Brentano [links] en Joseph Luns op 8 april 1960. [Joop van Bilsen / Anefo, kolleksje Nationaal Archief]

Gosse Beerda (Dokkum, 1965) wurket as frijwilliger/ûndersiker by Tresoar en it Fries Verzetsmuseum.

De ‘Sjoet van Schingen’

Jacob Schut (1903-1957) was bijna vier jaar de NSB-burgemeester van Sneek. Van oorsprong vrijzinnig hervormd predikant en filosoof die voor de oorlog beroepten was als dominee in Zweeloo (Drenthe) en Skingen (bij Dronryp), kreeg hij van spottende Snekers zijn bijnaam: de Schut – op zijn Duits uitgesproken: Schoet of Sjoet – van Schingen. Historicus Henk Tijssen onderzoekt als buitenpromovendus aan de Vrije Universiteit in Amsterdam het fenomeen ‘christelijk nationaalsocialisme’. Hij stuitte op de oorlogsjaren van nazi-predikant Schut als burgemeester in Sneek en beschrijft ze.

NSB-burgemeester van Sneek van 1941 tot 1945 Jacob Schut (1903-1957). [Foto: collectie Fries Scheepvaartmuseum Sneek]

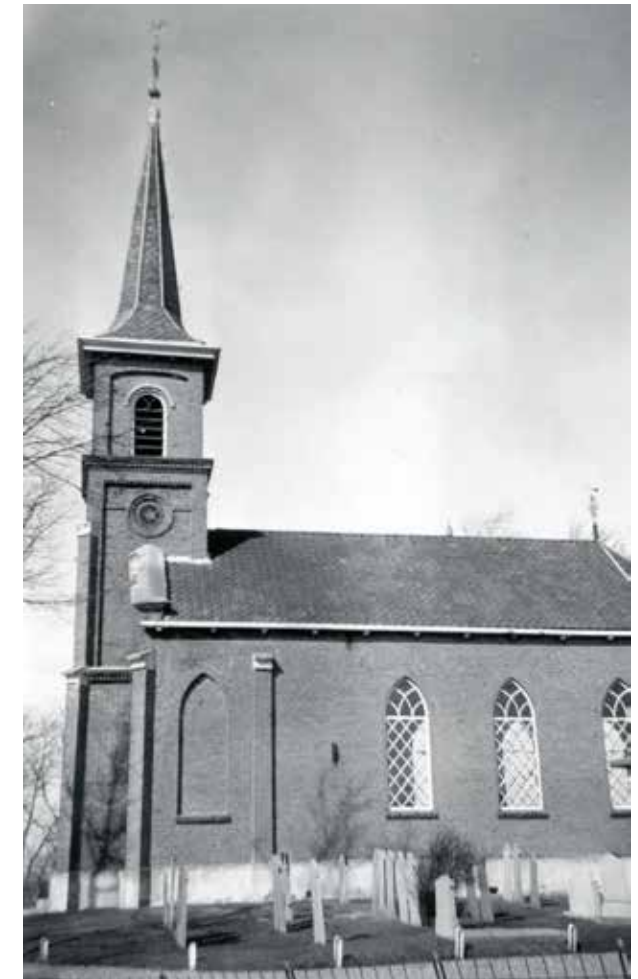
Jacob (Jakob Rudolf Johann) Schut werd geboren op 4 maart 1903 in Essen (D.), waar hij tot zijn vijfde jaar woonde. Daarna verbleef het gezin op diverse plaatsen in Zuid-Limburg tot ongeveer 1925. Zijn ouders waren de in Mitselwier geboren (mijn)bouwkundig ingenieur Jan Schut (1875-1943) en Aaltje Bos (1879-1942) uit Noordlaren. Als gevolg van het werk van zijn vader groeide Schut op in de Limburgse mijn- en grensstreek. Het gezin Schut kerkte in de hervormde kerk te Heerlen, Schut senior was er koster.

‘Ik trad tot de NSB toe, omdat ik in die tijden gezagsondermijning zag, waarmee ik niet sympathiseerde’

Jacob Schut had in zijn jeugd tuberculose opgelopen en moest daarom op zijn elfde jaar in een sanatorium worden verpleegd. Vanwege zijn tbc functioneerde zijn rechter ellenboog minder goed. Een groot deel van Schuts leven stond in het teken van kennis vergaren en studeren. Na de bijzondere lagere school ging hij naar de Rooms-Katholieke HBS om vervolgens een studiereis van een jaar naar Zwitserland te maken. In zijn HBS-tijd was hij actief in de padvinderij. Vervolgens behaalde hij zijn lagere en middelbare onderwijsakte Nederlands en gaf hij enkele jaren les in Heerlen en Doorn. Rond die tijd begon hij een studie Oude Talen en legde hij zijn examen Gymnasium A af omdat hij zich geroepen voelde theologie te studeren en predikant te worden. Uiteindelijk legde hij in 1934 zijn kandidaatsexamen theologie af en behaalde een doctoraal wijsbegeerte. Hij was toen inmiddels 31 jaar. In 1939 pakte hij weer een studie op, Rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit Groningen, die duurde tot zijn benoeming als burgemeester. Zelfs na de oorlog leerde hij nog door en deed een psychologiestudie.

Lid NSB

Al in de beginjaren sloot Schut zich aan bij de NSB. Hij was actief voor de Nationale Jeugdstorm (NJS), de jongerentak van de NSB, en organiseerde jeugdkampen. Deze ontstonden nadat voorman Anton Mussert op de Landdag van 1933 de wens daartoe had uitgesproken. Doel was het bevorderen van saamhorigheid en kameraadschap; de NSB-leiding wilde de jongeren opvoeden tot betere nationaalsocialisten door ze te laten verkeren in de natuur en onderlinge gedachtewisselingen te laten voeren. Ook bezonnen zij zich op de taak die zij als jongeren hadden om vooraan te staan, als jonge fascist, bij de opbouw van de nieuwe staat. Schut verklaarde later in zijn proces-verbaal na zijn arrestatie als reden voor zijn keuze voor de NSB:

De Stevenskerk van Skingen (bij Dronryp), waar Schut aan verbonden was als predikant voordat hij burgemeester werd. [foto: collectie Tresoar]

‘Omstreeks februari 1932 [waarschijnlijk 1933, de muiterij op de Zeven Provinciën was in februari 1933, HT], ik was toen student te Utrecht en voelde wel voor de politiek, werd ik lid van de NSB en bleef dit tot omstreeks het voorjaar van 1935. Ik trad tot de NSB toe, omdat ik in die tijden gezagsondermijning zag, waarmee ik niet sympathiseerde. Ik denk daarbij aan het geval van de “Zeven Provinciën”, de aanval op Curaçao en dergelijke. Ik voelde toen socialistisch, doch kon mij niet verenigen met de beginselen van de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP), aangezien deze partij niet nationalistisch was en geen eerbied toonde voor de godsdienst. Ook bij de overige partijen constateerde ik te weinig baanbrekende voornemens en acties. Ik meende deze te zien in de toen pas opgerichte NSB. Ook stond het mij gedurende mijn studententijd tegen, dat er een “kaste-geest” heerste. Bij de NSB dacht ik, dat ik daar met personen van alle lagen der bevolking in aanraking zou komen en daarin het standsverschil zou worden overwonnen. Ik bedankte toen [voorjaar 1935, HT] voor het lidmaatschap van de NSB, omdat ik mij enigszins teleurgesteld voelde in de praktische uitvoeringen van de doelstellingen van die Beweging.’
In 1941 zou hij opnieuw lid worden.

Op 13 maart 1935 huwde Jacob Schut in Heerlen met Elize Josephine Rüpp (1904-1977), ze zouden drie zoons krijgen

De installatie van Schut op 15 mei 1941 als burge-meester in Sneek. Schut zit tweede van rechts, terwijl de Beauftragte van de Duitse autoriteiten in Friesland, Ministerialrat Ross, spreekt. [foto: archief Leeuwarder Courant]

[Balder, Wodan en Odin], die tijdens en deels na de oorlog in Sneek naar de lagere school zouden gaan. In mei 1936 werd Schut toegelaten tot de evangeliebediening in de Neder-landse Hervormde Kerk door het provinciaal kerkbestuur van Noord-Brabant en Limburg. Hij nam daarna het beroep aan van het Drentse Zweeloo.

Zweeloo en Skingen

Zweeloo kende een hervormde en een gereformeerde kerk. De hervormde - gebouwd in de tweede helft van de 13^e eeuw - is bekend geworden omdat Vincent van Gogh deze schetste. Het was een betrekkelijk kleine gemeente waar op zondag 15 november 1936 kandidaat Schut zijn intrede deed. In 1939 verwisselde hij Zweeloo voor Skingen bij Dronryp [230 inwoners], hij werd er predikant van de Stevenskerk [1877], met 80 leden. Al in mei 1941 nam Schut er afscheid omdat hij benoemd bleek te zijn als burgemees-ter van Sneek. Tijdens zijn afscheidsdienst in augustus, hij was toen al lang en breed burgemeester, sprak Schut naar aanleiding van Spreuken 12 vers 10: ‘De rechtvaardige kent het leven van zijn beesten, maar de barmhartigheden der goddelozen zijn wreed.’ Een bijzondere afscheidstekst in het licht van zijn net begonnen burgemeestersambt.

Radiolezingen

De Duitse inval op 10 mei 1940 was voor iemand als Schut, die Groot-Germaans dacht, een kans. In het dossier Schut bevindt zich een brief van zijn hand - overigens vol met spelfouten - waarin hij zich aan de Duitse autoriteiten pre-senteert als een pro-Duitse complotdenker en antisemiet. De brief zonder datum [maar van eind 1940] was gericht aan de Nederlandsche Omroep, de radio-omroep die door

de Duitse bezetter in het leven was geroepen. Schut schrijft hierin over de vrijzinnig protestantse omroep VPRO:

‘Er war gar nicht meine Absich vorträge für die VPRO geben zu wollen. Diese Freimaurer und liberal-humanisten mit ihrer Marxisten und Judenclique möchten nur vielleicht auf meinen Nat. Soc. kredit, den ich seit 1927 mit aufopferung meiner akademischen und kirklichen carrière bis jetzt durch-gesehrt habe mit meinen Namen sich etwas germanischer ausstreichen. Ich will vorträge halten -Kultur-frobitische Bildungen der Jugend will ich - religiös stark unterbaut daraus können wir über Judaphiliten siegen. Ich gehe aber nicht auch nicht brieflich zu dieser clique’.

Hij ondertekende met: ‘Heil Germanien!’ Met de hand voeg-de hij zijn stempeltje bij: ‘drs. J.R.J. Schut, Nederduitsch Herv. Predikant’ en benadrukte hiermee het Duitse element in de naam van de kerk. Na zijn arrestatie verklaarde Schut over deze brief: ‘Hoogst-waarschijnlijk, ik kan mij dit niet goed meer herinneren, heb ik mij in het laatst van 1940 begeven naar de Rundfunkbe-treuningstelle te Hilversum, teneinde aldaar te informeren c.q. besprekingen te voeren over het houden van religieuze lezingen voor de radio. Hoogstwaarschijnlijk was dit een toevallige omstandigheid dat ik met die Dienststelle in aan-raking kwam.’ Uiteindelijk heeft hij geen voordracht voor de radio gehou-den. Wel is er eind 1940 een vraaggesprek voor de radio opgenomen en op grammofoonplaten vastgelegd. In dit interview ontpopt hij zich als nazipredikant. Schut was volgens Arthur Freudenberg, de leider van de Rundfunk-betreuungsstelle, ‘[de] enige [die] in onze zin [Duitsgezind] stelling nam.’ Terwijl de andere geïnterviewden zich ‘slechts voorzichtig’ uitlieten.

Naar Sneek

Rond de zomer van 1940 kreeg Schut zijn eerste contact met Beauftragte für Friesland Werner Ross. Hij solliciteerde als burgemeester van Menaldumadeel, maar een ander ging hem voor. Volgens de Leeuwarder Courant van 12 oktober 1949 voelde hij weinig meer voor het predikantsambt. Schut zou later verklaren uit de krant te moeten hebben vernemen dat hij tot burgemeester van Sneek was benoemd, pas drie dagen later [op 6 mei 1941] deelde Ross het hem persoonlijk mee. Naar het ambt had Schut niet gesolliciteerd, Schut uitte het vermoeden dat Ross en ene Grote deze benoe-ming hadden geregeld die ‘in afwijking op de gebruikelijke wijze door de Rijkscommissaris persoonlijk is geschied [...] teneinde intriges van de zijde der NSB te vermijden’. Hij werd op of omstreeks 12 mei 1941 in Den Haag persoonlijk door de Rijkscommissaris beëdigd, in tegenwoordigheid van onder andere Ross. Schut legde vervolgens de normale burgemeesters-eed af en werd op 15 mei 1941 geïnstalleerd

in Sneek. Aan het begin van zijn burgemeesterschap was hij voorzitter van de burgemeesterskring Friesland namens de NSB. Later werd dat de Leeuwarder NSB-burgemeester Wilhelm Schönhard [1896-1967]. Schut bleef bijna vier jaar - tot het einde van de oorlog - burgemeester.

Een dieptepunt tijdens Schuts burgemeesterschap was de Sneeker Bloednacht

Schuts fanatisme was bekend bij de Duitse autoriteiten, zo bewijst ook de aantekening die de Netherlands Intelligence Service na de bevrijding ontdekte: ‘Will jedoch unentwegt seine grossgermanischen Gedanken austragen, auch wenn man ihn aus der NSB entfernen würde’. Allicht droeg ook de positieve getuigenis van Arthur Freudenberg van de Rundfunkbetreuungsstelle bij aan zijn benoeming. Schut was fanatiek, dacht Groot-Germaans en was intel-ligent, tenminste zo zag de Duitse bezetter hem. In de ogen van de NSB behoorde Schut echter tot de onbetrouwbaren, niet ter linker maar ter rechterzijde; Nederland als onder-deel van Duitsland. Toch werd Schut in 1941 weer lid van de NSB, om Mussert een wapen uit handen te nemen, zo zei hij later. Volgens Schut zelf had hij in 1941 het hoofdbestuur van de NSB verzocht om onder zijn oude stamboeknum-mer ingeschreven te worden. Hij wilde op die wijze te weten komen hoe men binnen de NSB over hem dacht. Dat was echter niet mogelijk. Hij is nimmer onder zijn oude stam-boeknummer ingeschreven. Tijdens zijn burgemeesterschap had Schut nogal eens meningsverschillen met de Sneker WA-groepsleider J. Gor-ter. Daarom sloot Schut zich naar eigen zeggen aan bij de Nederlandse SS. Vanwege een gebrek aan zijn rechterarm werd hij echter afgekeurd voor militaire dienst.

Drama Oudega

De April-meistaking van 1943 tegen de ‘Arbeitseinsatz’, de gedwongen tewerkstelling van Nederlandse mannen in Duitsland, was de grootste staking tegen de bezetter in Nederland en een keerpunt in de verhoudingen tussen het Nederlandse volk en de bezetter. In Fryslân - waar de staking het massaalst was - vooral bekend als de Melksta-king, had deze ‘een rustig verloop’ in Sneek, althans volgens Schut in zijn proces-verbaal. Zo niet in het iets verderop gelegen Oudega [SWF], waar Schut zich mee bemoeide terwijl hij hier helemaal geen burgemeester was. Hij stelde de Duitse SD op de hoogte nadat een beruchte NSB’er hem telefonisch van de staking had verteld. Een patrouille SD’ers ging naar Oudega om orde op zaken te stellen. Vrachtrijder Bouke de Vries [1907-1944], die als leider werd beschouwd,

werd standrechtelijk gefusilleerd [het standrecht was net afgekondigd] op het Kalverdijkje in Leeuwarden, samen met Dirk Fokkens, Jan Eisenga en Broer de Witte. De burge-meester van Wymbritseradeel Frederik Tjaberings [1892-1967] verklaarde later ‘dat hij uit de kerk van Oudega werd gehaald en dat Schut toen tegen hem had gezegd: “Dit is hier wat, ik wist het gisteravond al en heb het aan Leeuwar-den doorgegeven”.’ Tjaberings had Schut toen gevraagd om de belangen van de bevolking in het oog te houden en was daarop naar huis gefietst. Op de vraag of Tjaberings het niet griezelig vond om de belangen van zijn gemeente over te laten aan Schut, zei hij: ‘Als mens tegenover mens, meende ik dat Schut nog wel iets bij de Duitsers kon bereiken.’ Schut moest - volgens eigen zeggen - mee als tolk naar Oudega en had gehoopt door zijn aanwezigheid onheil te voorkomen en dat beaamden diverse getuigen: Schut had sussend opgetreden. Anderen vonden hem juist zeer actief bij ar-restaties en verhoren. Volgens de Officier van Justitie was Schuts medewerking echter bewezen.

Sneeker Bloednacht

Een dieptepunt tijdens Schuts burgemeesterschap was de Sneeker Bloednacht van 13 op 14 juli 1944. De SD-er Lietz arresteerde en vermoordde samen met 35 handlangers, onder wie de beruchte SD-medewerker en student genees-

Het stadhuis van Sneek, gefotografeerd in de zomer van 1942. [foto: collectie Tresoar]

Christelijk nationaalsocialisme

Henk Tijssens historisch onderzoek als buitenpromovendus aan de VU richt zich op de Orde van getuigen van Christus, opgericht in 1934 en ter ziele gegaan met de bevrijding in 1945. De Orde stond onder leiding van baron G.J.K. van Lynden van Horstwaerde (1886-1964) uit Soestdijk, een trouw aanhanger en adviseur van NSB-voorman Anton Mussert die in 1944 ook kort diende als [de tweede] NSB-burgemeester van Baarn. Dominees die betrokken waren bij de orde hielden wijdingsdiensten onder de noemer ‘Evangelie en Volk’ voor christelijke NSB’ers die uit de kerk werden weggeken. Dat waren er nogal wat.

In Fryslân kwam men tot het einde van de oorlog bijeen in hotel De Klanderij in Leeuwarden. In onze provincie waren er verhoudingsgewijs weinig NSB’ers (1,68%), maar enkele predikanten waren wel bij de Orde aangesloten. Zij gingen ook voor in wijdingsdiensten van ‘Evangelie en Volk’, zoals ds. H.W.M. Hupkes [Zwaagwesteinde], ds. W.E.M. Eggink [Nijega/Opeinde tot 1942] en daarnaast de godsdienstonderwijzer K. Sijbranda en ook Y. Koldijk.

Henk Tijssen: ‘Dominee Schut is als burgemeester van Sneek een uitzondering. Hij was vrijzinnig en dus atypisch voor mijn onderzoek, vandaar ook dat ik hem apart heb willen beschrijven. Hij ging niet voor in de wijdingsdiensten.’

kunde Jan Ale Visser (1918-1972) uit Leeuwarden, diverse burgers van Sneek op grond van verstrekte namen. Het was een wraakoefening vanwege de moord op NSB-er Geale van der Kooi (1906-1944), waarbij vooral Visser zich te buiten ging aan het doodschieten en willekeurig zonder proces vermoorden van mensen.

Schut was op dat moment in Hilversum. Toen de moordtocht bijna voorbij was, werd mevrouw Schut-Rüpp telefonisch op de hoogte gesteld. Zij belde haar man maar kreeg hem niet zo gemakkelijk te spreken. Uiteindelijk kon Schut pas de volgende ochtend (15 juli 1944) terugkeren naar Sneek.

Arrestatie

Schut bleef burgemeester tot het einde van de Duitse bezetting. Op vrijdag 20 april 1945 werd hij gearresteerd toen hij op de terugweg naar Sneek was. Iemand had hem herkend. Na zijn arrestatie verklaarde Schut:

‘Wat mijn tegenwoordig standpunt betreft; ik ben zeer teleurgesteld, enerzijds in de Duitse methoden: Men kan nooit op deze mensen aan en anderzijds in de houding van Mussert, die van de ene plaats naar de andere vliegt en zijn mensen in de steek laat. Dit in strijd met zijn vroegere mededeling, dat hij het Duitse uniform zou aantrekken, zodra de eerste geallieerde soldaat ons grondgebied zou betreden. Ik werd op vrijdag 13 april 1945 telefonisch bij de Ortskommandant alhier ontboden. Deze deelde mij mede dat hij ging vertrekken en verzocht mij om mee te gaan, er aan toevoegende, dat wanneer ik bleef, ik doodgeschoten zou worden. De Ortskommandant heeft, onder mededeling dat hij mij nog nader zou berichten, mij gelegenheid gegeven om wat goederen te pakken. Ongeveer een uur later belde hij mij op, dat ik om 9 uur des avonds op de Ortskommandantur moest zijn. Ik heb dit gedaan en ben daarna onder zijn geleide naar de Rode Kruisafdeling gevestigd in de voormalige Christelijke kweekschool gegaan. Daar heeft hij mij overgedragen aan de Rode Kruisafdeling waarmee ik later in de avond ben vertrokken richting Bolsward. Niemand, ook de soldaten niet, wist waar het toen naartoe ging. Te Bolsward hoorden wij dat wij in de richting van de Afsluitdijk gingen en die nacht zijn wij gekomen in de buurt van Wons, gemeente Wonseradeel. Op zaterdag 14 april 1945 besloot ik niet verder met de

Duitsers mee te trekken en heb ik ergens in de omgeving van Wons onderdak verzocht en gekregen. Ik heb mij tot vrijdag 20 april 1945 in de gemeente Wonseradeel opgehouden. Op die datum ben ik in de richting van Sneek vertrokken om mij aldaar bij de bevoegde instantie te melden. Op mijn reis naar Sneek werd ik echter door iemand herkend als de burgemeester van Sneek en dit heeft tot mijn arrestatie geleid.’

Zijn beide vuurwapens had hij – naar eigen zeggen – te Wons in het water gegooid.

Veroordeling en zuivering

Schut had het niet gemakkelijk na zijn arrestatie en opsluiting. Hij getuigde dat de strafgevangenis te Leeuwarden ‘van eindeloos gehuil en gejammer’ vervuld was. Een andere gearresteerde NSB-predikant, Hendrik Willem van der Vaart Smit (1888-1985), schreef in zijn boek *Kamptoestanden 1944-’45-’48* (1949):

‘Ds. Schut verhaalt, hoe bijvoorbeeld omstreeks augustus 1945 hij en anderen zoals gewoonlijk naar de luchtcel gedreven werden om er strafexercities te doen, hard lopen met hoog knie heffen, achteruitwerpen van het been, armen in de hoogte enzovoort en dit alles in zo hoog mogelijk opgevoerd tempo. Een der deelnemers, een Amsterdamse zakenman van rijpere leeftijd, kon wegens invaliditeit ten slotte niet meer mee. Hij geraakte geheel buiten adem. Daarop sloeg de bewakende NBS-er, geholpen door een van het gewone personeel, hem met zijn zware met lood verzwaarde gum-miknuppel zo hevig over de invalide voet, dat de getroffene bewusteloos neerviel en nog zes weken later de blauwzwarte voor van twaalf tot vijftien centimeter lengte scherp zichtbaar was. De ongelukkige moest door twee gedetineerden naar zijn cel gedragen worden.’

Schut zelf verklaarde dat hij van 80 kilo vermagerde tot 52 kilo. Hij kon geen schoon ondergoed krijgen via zijn vrouw, omdat zijn vraag hierover haar niet bereikte. Daarnaast werd er in de gevangenis geslagen en gemarteld, waar ook Schut slachtoffer van was. Het duurde een jaar voordat de toestanden draaglijker werden. Op 11 oktober 1949 moest de 46-jarige Schut voor het Tribunaal voor Bijzondere Rechtspleging verschijnen vanwege zijn handelingen tijdens de Duitse bezetting. ‘Een middelmatig grote man, iets gezet, en met een rond kaal hoofd.’ De tribunalen waren in het leven geroepen om wie ‘fout’ waren tijdens de oorlog te berechten. Hem werd ten laste gelegd dat hij de bevolking van Oudega had verraden en deelgenomen had aan de breking van de algemene werkstaking. Verder dat hij ondergrondse werkers had verraden, gijzelaars had aangewezen, namen had opgegeven voor tewerkstelling in Duitsland en luisteraars naar verboden radio-uitzendingen had verraden. Tenslotte had hij zich goe-

deren van gevluchte bewoners toegeëigend. Hij kreeg een gevangenisstraf opgelegd van zeven jaar, ontheffing uit de burgerrechten (waaronder het kiesrecht) en schorsing als predikant. Hij kwam een aantal jaren later vrij. Na de zomer van 1952 was Schut weer beroepbaar in de Nederlandse Hervormde Kerk, overigens zonder een beroep te krijgen.

Levenseinde

De familie Schut verhuisde naar Amsterdam. Aan het einde van zijn leven vertaalde Schut nog een boek van dr. A.C. Outler, *Psychotherapie en evangelieverkondiging*. Door zijn plotselinge vroegtijdig sterven op 6 november 1957 kon hij deze klus niet afmaken. Op maandag 11 november 1957 werd Schut ter aarde besteld op de Nieuwe Oosterbegraafplaats in Amsterdam, voorafgegaan door een bijeenkomst in het Wilhelmina Gasthuis. Bij navraag bleek het ondoenlijk om zijn graf terug te vinden.

Bronnen

De gegevens uit dit artikel komen uit het gemeentelijk archief van Súdwest-Fryslân in Bolsward, waar een persoonlijk archief van burgemeester Schut aanwezig is [Burgemeester der gemeente Sneek NSB, Col. 1903, no. 7783], het Nationaal Archief [Blok Nr. B24057 Ministerie van Binnenlandse Zaken, Afdeling Binnenlands Bestuur Inventaris nr. 3096] en het vuistdikke dossier van het Centraal Archief voor de Bijzondere Rechtspleging (toegang 2.09.09, inventarisnummer 73585 Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden). Verder is gebruik gemaakt van bestaande literatuur, kranten (o.a. *Leeuwarder Courant*) en periodieken.

Pamflet met verordening van burgemeester Schut van 3 mei 1943, direct na de Melkstaking. [foto: Beeldbank WO2]

Froulju fan Fryslân

Vijftig jaar geleden, in 1975, riepen de Verenigde Naties voor het eerst het 'Jaar van de Vrouw' uit. Met de expositie Froulju fan Fryslân eert Museum Heerenveen tal van vrouwen die voor het culturele landschap in de provincie van belang zijn geweest.

Natasja Bennink, *Ons dagelijks brood*. 2017, bronzen sculptuur [Foto: Jaap Krol]

De expositie is opgebouwd uit vooral kunstwerken en enkele nijverheidsaccessoires uit tal van Friese musea, zoals een vrouwenkop uit de veertiende eeuw uit Museum Martena, een portret van Maria Anna van Aebinga [1641-1710] uit Dekema State en een zelfportret van dierenschilder Rigtje Wassenaar-Boelstra [1893-1969] uit het Fries Landbouwmuseum. De tijdsspanne is dus immens: vanaf de middeleeuwen tot nagenoeg 2025. Handig is de overzichtskaart met daarop de herkomst van de werken en voorwerpen, die pas goed laat zien hoe breed het pallet is waaruit de expositie bestaat.

Opstelling

Zes eeuwen is veel, maar gezegd moet worden dat verreweg het grootste deel van het landschap is gecreëerd of vervaardigd vanaf de negentiende, twintigste en eenentwintigste eeuw. Het profileren begon vooral in de bovenlaag van de samenleving en sijpelde pas na de wederopbouw echt door naar beneden. Vanuit die geschiedenis is de aanwezigheid van domineesdochter Sjoukje Bokma-de Boer [alias Nynke

van Hichtum, 1860-1939], alsmede enkele vertalingen van *Afke's tiental* niet verwonderlijk – een *usual suspect*, zagezgd. Het is trouwens ook fijn dat Mata Hari er nu eens niet is. Een grote verscheidenheid dus. Sta je oog in oog met de abstracte kunst van Mare van der Woude [1936-2022], een wand later strek je je hand uit naar een dolbroek uit Wierum, gedragen door vrouwelijke dorpelingen om wormen te vangen in de zeeklei. Wordt de entree bepaald door de spectaculaire foto's van de Heerenveense fotografe Reiny Bourgonje, de volgende beeld- en richtingbepalende attributen zijn twee ouderwetse witte schorten. Qua opstelling lijkt *Froulju fan Fryslân* eigenlijk nergens op en dat is maar goed ook. Voor je het weet vertel je het canonieke verhaal over dé vrouwen uit Fryslân, terwijl het toch meer gaat om signalementen en ontwikkelingen.

Schort

Wellicht is het niet toevallig dat juist nabij die schorten zes lithografieën van Parijse prostituees hangen, gemaakt door Jeanne Bieruma Oosting [1898-1994]. De schort staat

symbool voor verbale en non-verbale dienstbaarheid, rechteloosheid en een levenlange onderdanigheid aan man en/of gezin, maar de welgestelde Bieruma Oosting trok wegens gebrek aan vaders financiële steun alleen naar Parijs, waar ze in een armoedig huis woonde en het nachtleven indook.

Getrouwde vrouwen waren tot 1956 voor de wet handelingsonbekwaam en hadden weinig te vertellen

Alle signalerende lijnen komen als het ware bij haar samen: mobiliteit, zelfstandigheid en persoonlijke en artistieke vrijheid. Laten we ook niet vergeten dat getrouwde vrouwen tot 1956 voor de wet handelingsonbekwaam waren en, afgezien van het stemrecht, weinig te vertellen hadden. Alleen het gegeven dat Bieruma Oosting nooit trouwde, gaf haar het recht op een bankrekening.

Ondernemers

Naast de artistieke perspectieven zijn ook de ondernemersperspectieven interessant, als vorm van sociaal-economische emancipatie. Trijntje Hilarides [1868-1940, aanwezig met een sober portret] was vanaf 1897 tot haar huwelijk in 1902 niet alleen de eerste directeur van zuivel-fabriek 'Frisia', ze was ook de eerste vrouw die deze functie

Portret van Trijntje Hilarides [1868-1940] [Foto: Jaap Krol]

Reiny Bourgonje, *Portret van Esther* (links en rechts) [Foto: Jaap Krol]

bekleedde. Of ze ontslag nam vanwege haar huwelijk is niet duidelijk, maar de mogelijkheid kan natuurlijk niet worden uitgesloten. Lysbeth Mintjes [ongeveer 1769-1833/1835] was de weduwe van de in 1806 gestorven Douwe Egberts. Uit de slotregel van de uitvergroete rouwadvertentie blijkt dat de weduwe en haar familie 'de affaires blijven continueëren op de Firma van de naam Weduwe Douwe Egberts'. De merknaam 'wed. Douwe Egberts' bleef tot de jaren dertig van de vorige eeuw bestaan. Bij gebrek aan een schilderij wordt ze herdacht met twee winkelblikken. Van een hele andere orde is Neeltje Kop-Schol [1862-1944]. Zij kwam van Terschelling en was volgens de zaaltekst een 'heel gewone Terschellinger vrouw'. Te gewoon ook, want wie was Neeltje Kop-Schol verder? Ze trouwde tweemaal, kreeg kinderen en overleed in Rotterdam. Vraag is dus welk stempel ze drukte op de kunst of geschiedenis van Friesland. Het is uiteraard de moeite waard om gewone mensen te etaleren, maar dan moet er wel een herkenbaar of illustratief verhaal bij.

Stamboekvee

Zo bezien is de al genoemde Rigtje Wassenaar-Boelstra een stuk interessanter. Ze kreeg tekenles van de Groningse meester Otto Eerelman en werd samen met haar man een ambassadeur van het Fries stamboekvee. Haar dieren-tekeningen zijn artistieke schoonheden en voorlichtende brochures tegelijk. Anno 2025 zijn het ook gecompliceerde werken. Het contrast tussen haar optimisme over het beste vee op aarde en de ernstige landbouwcrises van vandaag geeft de tekeningen een nieuwe, sombere dimensie. *Froulju fan Fryslân* is opgezet rond diversiteit en die opzet werkt. Je hoeft de verhalen niet erop na te slaan, veel meer gaat het om inspiratie. Nu wordt inspiratie altijd gevolgd door 95% transpiratie, maar het geeft de burger (m/v) wel moed. <

Heerenveen: **Froulju fan Fryslân**, Museum Heerenveen, t/m 4 mei, www.museumheerenveen.nl

Jaap Krol (Beetsterzwaag, 1970) schrijft columns en recensies voor het *Friesch Dagblad*, straatmagazine *De Riepe* en voor het literair weblog *Tzum*. Hij schrijft ook boeken en verzorgt lessen voor de Schrijversvakschool Groningen en Leeuwarden.

In fûl mantsje

Hendrik Burger as heechlearaar yn Amsterdam. [foto: kolleksje Stadsarchief Amsterdam]

Hendrik Burger (1864-1957) wie trije jier doe’t er mei syn âlden nei Ljouwert ferfear. Hy makke him daliks it Ljouwertersk eigen, in taal dy’t him nea loslitte soe. Nei in lange en glânzjende karriêre yn Hollân as medikus sette er him nei syn pensjoen ta de stúdzje fan it Stedfrysk, it Biltsk en it Amelânsk. Soks wie foar de Fryske Akademy reden om him ta lid te beneamen. Burger wie ek fan betinken dat de Friezen yn fergeliking mei de Flamingen te min striidber wienen.

Hendrik Burger wie ien fan de tolve bern fan Combertus Burger (1825-1908), dy’t yn 1867 direkteur fan de RHBS yn Ljouwert waard. Earder hie er heechlearaar yn Delft west, it plak dêr’t Hendrik berne is. De húshâlding bewenne yn Ljouwert in grut hûs op it adres Bij de Put 15, dat tsjintwurdich yn gebrûk is as Maçonniek Centrum. Hendrik Burger hat folle letter yn syn *Leeuwarder Jeugdherinneringen* (1949) wiidweidich oer syn jongesjierren skreaun. Ljouwert wie doe noch in kazernestêd en op it Saailân seach er soldaten eksersearjen. It wie de tiid fan de vélôcipède en men wie samar de stêd út. Nei de risping koe

men by it stasjon hûnderten hannekemaaiers tagelyk treffe, dy’t weromreizgen nei Dútslân. Burger skriuwt ek oer de hurddraverijen op de Marsumerdyk en de grutte drokte fan de feemerk op freed. Hy giet yn syn oantinkens net foarby oan minder fleurige foarfallen, lykas it ferstjerren fan syn mem Maria Agnes Haasloop Werner yn 1881. Hendrik syn âlden hearden ta de elite fan de stêd, mar moasten neat fan uterlik fertoan ha. De bern waarden ‘yn frijheid dressearre’ sa’t Hendrik skriuwe soe. ‘It dwaan fan de plicht, de help oan de swakkere sprieken fansels.’ Nei eigen sizzen wie de jonge Hendrik ‘in lastpak’. In pakesizzer soe letter skriuwe, ‘dat degenen die hem gekend hebben [dat] gaarne willen geloven.’

Doe’t er yn 1954 90 jier waard, waard fan him sein dat er in ‘buitengewoon begaafde’ medikus west hie

Hendrik soe altyd wat gystens hâlde, hy wie in ‘fûl mantsje’. In foarbyld fan syn ympulsivens is wol dat er yn 1882 mei twa fan syn broers oer de [yn 1878 ôfmakke] daam nei It Amelân rûn is. ‘Dit werd geen pleziertochtje,’ skreau er letter. ‘De ruim 9 km lange dam bestond uit grove keien en takkebossen en de wandeling [de worsteling!] gedurende verscheidene uren over deze onregelmatige, hoekige stenen was uitermate vermoeiend.’ De oare deis gienen de jonges Burger mei de boat werom. ‘Om vier uur werden wij gewekt voor de terugtocht met het beurtschip. Op deze tocht bleek ons, dat de dam onder de vloed geheel verdwenen was en dat wij, die van getijden niets hadden geweten, ons met onze wandeling aan levensgevaar hadden blootgesteld.’ Hendrik learde as jonkje op strjitte al it Ljouwertersk, ‘deze kennis ontstond door onbewust nabootsen.’ Foar Hendrik stie dy taal neist de ‘huistaal, zij plaatste zich naast deze als gelijkwaardige.’ Hy wie dêrmei ‘tweetalig’ wurden, soe er letter net sûnder grutskens skriuwe. Mei syn freonen spriek er Ljouwertersk, yn ‘e hûs Hollânsk. Hendrik neamde it Ljouwertersk ‘een gemoedelijke, vriendelijke taal.’ Fan dat Ljouwertersk koe er him tachtich jier letter noch in soad wurden yn ‘t sin bringe.

Ferneamd as dokter

Nei’t er yn 1881 syn skoaleksamen helle hie, gie Hendrik oan ‘e stúdzje. Hy keas earst foar de Indische Instelling yn Delft om ambtner yn Ynje te wurden, mar in jier letter waard

it dochs medisinen en gie er nei de universiteit fan Leiden. Neist syn stúdzje wie er warber foar it corps en levere er stikken foar de studintemanak. Hendrik mocht doe al graach skriuwe en dat is altyd sa bleaun. Hy promovearre yn 1891 oan de universiteit fan Freiburg. Dêrnei begûn er oan in tige wurksum libben as KNO-dokter. Hy wie echt in ûndersiker, dy’t graach oer syn ûnderfiningen artikels en brosjueres skreau. Hy wie dan ek in skoftlang redakteur fan it *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*. Dêrby wie er warber yn bestjoeren en reizge nei kongressen yn it bûtenlân.

Yn 1905 waard er heechlearaar yn Amsterdam. Hy soe ek kolleezjes jaan yn Stockholm en Londen, sa ferneamd wie er yn syn fak. Doe’t er 90 jier waard (yn 1954) waard fan him sein dat er in ‘buitengewoon begaafde’ medikus west hie. Syn belangstelling gie benammen út nei dôve of dôf-en-stomme bern. Yn 1910 rjochte er de Doofstommenschool yn Amsterdam op en noch wer letter de School voor Slechthorenden. Oer de problemen fan sokke minsken skreau er ek wer brosjueres, bygelyks ‘Doove automobielbestuurders’. Yn dat boekje behannele er de ‘eischen voor de lichamelijke en geestelijke gesteldheid van den automobielbestuurder.’ Yn de jierren 1927-1928 wie Hendrik rektor-magnifikus fan de universiteit.

Hendrik en syn frou, Gesina Maria Pleijte. [foto: kolleksje HCL, Ljouwert]

De Doofstommenschool yn Amsterdam, 1915. [foto: kolleksje Stadsarchief Amsterdam]

Ympulsyf en drok

Hendrik wie yn 1893 yn Leiden troud mei Gesina Maria Pleijte (1865-1940), dochter fan de ferneamde egyptolooch Willem Pleijte. Se krigen fiif bern, de jongste hie it syndroom fan Down. Neffens in pakesizzer wie Hendrik ‘een integere, strijdvaardige man met een onvoorstelbare energie en een aanstekelijke vitaliteit.’ Har beppe koe har dêr goed mei rêde, ‘saai en eentonig was haar leven allerminst.’ Yn letter jierren waard se slim troch reuma pleage. Itselde bernsbern hat skreaun dat de húshâlding, dy’t yn in grut hûs oan de Keizersgracht wenne, ‘druk en roerig’ wie en dat de measte bern lykas harren heit ‘doenerige types’ wienen, ympulsyf en drok. ‘Spontaan en vurig enthousiasme wisselde makkelijk af met diepe verontwaardiging.’

Aktivist

Yn syn jonge jierren hie Hendrik al sympaty krigen foar de boeren yn Súd-Afrika en dat lân soe altyd syn oandacht hâlde. Yn syn studintetiid kaam er foar it earst yn aksje tsjin de behanneling fan Flamingen troch it Belgyske regear en soks soe de jierren troch ek sa bliuwe. Ek oer dy striid skreau er brosjueres. Hy spruts op gearkomsten yn sawol België as Nederlân. Hy wie tsjin de gearwurking mei België salang’t de rjochten fan de Flamingen ûnderdrukt waarden. Dy opstelling betsjutte dat er persona non grata yn België waard en it lân net mear yn mocht. Hendrik wie in oanhinger fan it stribjen nei in Grut Nederlân, dat dan bestean moatte soe út Flaanderen en Nederlân. Nei it ferstjerren fan syn frou yn 1940 en it begjin fan de besetting (dy’t alle ferhâldingen oars makke, ek mei België), gie Hendrik werom nei syn âlde leafde, de taal fan syn jeugd. ‘Sinds die tijd noemden wij hem Pake’, skreau syn pakesizzer. Oan de ein fan 1940 reizge Hendrik

Hendrik Burger mei syn broers, 1927. F.l.n.r.: Huibert Burger (Gouda 1856 - De Steeg 1946), learaar plant- en bistekunde. Adriaan Burger (Delft 1862 - Utrecht 1937), jurist, lid gemeente-ried Ljouwert (1905-1909), Hendrik, Combertus Pieter Burger (Gouda 1858 - Amsterdam 1936), klassikus en bibliotekaris UB. Amsterdam, Karel Burger (Delft 1859 - Zeist 1949), yngeineur, û.o. Nederlandse. Spoorwegen. [foto: kolleksje HCL, Ljouwert]

Hendrik oan it wurk as dokter yn it Binnengasthuis yn Amsterdam. [foto: kolleksje HCL, Ljouwert]

fierstente nuet wienen, ‘hoe weinig nog voelt de groote volksmassa nationaal’. It foel him ek op dat hast alle famylje-advertinsjes yn ‘e kranten noch altyd yn it Hollânsk steld wienen. Hy stie der op oan, dat ‘na dezen oorlog’ it Frysk in folle grutter plak krije soe op legere skoallen. ‘Ik wensch voor kleine Friezen de taal, die zij thuis spreken, als voertaal van het onderwijs.’ Hy hie dêr yn syn jonge jierren ek wol ferlet fan hân, sa fertelde er, benammen op freed as Ljouwert ‘door een Friesche vloedgolf overstroomd’ waard. Mei dy Friezen hie er net prate kind. ‘Was het niet de taak van de school geweest [...] dat wij ons één zouden voelen met al dat sympathieke landvolk? Thans spijt het mij meer dan ik zeggen kan, dat ik in dien gunstigen tijd niet tot het leeren van de Friesche taal ben gedwongen.’

‘Hollands in Friese mond’

Yn de besettingsjierren sette Burger him ta it skriuwen fan syn oantinkens oan Ljouwert, mar hy wurke ek oan in folle mânsker projekt: *Avondrood*, in boek oer it Stedfrysk, it Biltsk en it Amelânsk, dat yn 1945 ferskine soe. Neist in karlêzing fan teksten yn dy talen dy’t Hendrik fûn hie, gie er ek alle skôgingen nei dy’t earder oer dit ûnderwerp ferskynd wienen. It boek lit de niget dy’t Hendrik benammen oan it Ljouwertersk hie goed útkomme. Foar syn ûndersyk hie er geregeld op ‘e Kânselarij yn Ljouwert west, mar nei alle gedachten folge er de Fryske literatuer en de Fryske Beweging al folle langer, hy wie goed fan alles op ‘e hichte. Hy wist fansels wol dat er op it mêd fan de taalkunde net mear as in ‘liefhebber’ wie en dêrom hie er de ‘noodzakelijke technisch-taalkundigen opmerkingen zo eenvoudig mogelijk gesteld.’ Earder wie er alris yngien tsjin de opfetting dat ‘Stadfries is Hollands in Friese mond.’ Neffens him wie it sa simpel net, want it Stedfrysk waard ommers troch alle maatskiplike lagen sprutsen, ek de hegerein. Der wie neffens Hendrik wat de taal oanbelange net allinnich in beweging fan heech nei leech en ynfloed fan de boppelaach op de ûnderlaach, mar ek in beweging fan leech nei heech ta. Foar dit boek is Hendrik neitiid as lid beneamd fan de Fryske Akademy. Hendrik is moai âld wurden. Sa lang er koe, kaam er yn Ljouwert op besite en fytste dan troch de stêd, ek troch de ‘huizenzee’ fan de bûtenwiken, dy’t neffens him yn alle gruttere plakken itselde wienen. ‘De vreemdeling, die van Leeuwarden een gunstige indruk heeft ontvangen, zal thuis over de buitenwijken niet reppen, maar wel zal hij verhalen van het in plantsoen herschapen bolwerk, van de Oldehove en van de binnengracht, die in fraaie kromming de stad doorsnijdt.’ <

Fierder lêze

- **Hubertha Bijtel**, *Mijn familie*, Heemstede, 2003.
- **Hendrik Burger**, *Leeuwarder Jeugdherinneringen*, Amsterdam, 1949 [digitaal: https://historischcentrumleeuwarden.nl/images/pdf/Jeu dherinneringen_Hendrik_Burger.pdf]
- **Doeke Sijens** [Hantum, 1955] wurke as bibliotekaris yn Grins. Hy publisearret oer literêre saken en keunst en resinsearret Fryske literatuer by de *Leeuwarder Courant*.

Onbekend maar niet onbemind

Kinderloos: een harde term om in een stamboom aan te geven dat het hier stopt, dat er geen kinderen voortgekomen zijn uit een verbintenis. Vaak is de werkelijkheid wranger, zijn er wel degelijk kinderen geweest, maar zijn ze rond of kort na de geboorte gestorven.

Voor Arvid

Tegenwoordig mogen vaders en moeders zelf kiezen of ze hun overleden kindje op laten nemen in de Basisregistratie Personen. Sinds februari 2019 kan dit ook met terugwerkende kracht. Kinderen die voor de wet nooit bestaan hebben, mogen eindelijk bij hun naam genoemd worden. In de zeventiende eeuw is de familiebijbel de plek waar het korte leven van kinderen bewaard wordt. Het huwelijk tussen Lucia Hester van Aylva (1644-1684) en Maurits Lodewijk baron van IJsselstein staat als kinderloos te boek. Op de schutbladen van de Aylva-familiebijbel vinden we in een notendop haar levensverhaal. In drie jaar tijd verliest Lucia haar vader en moeder. Een week na de begrafenis van haar moeder trouwt ze op 31 januari 1669 met haar officier uit het Staatse leger in de kerk van Holwerd. Tussen december 1669 en 1674 worden op Hania State drie zoons en een dochter, Hester Jasperina, geboren en bevalt ze van een zevenmaands kindje, ook een meisje. Niet haar man, maar zichzelf tekent de geboortes op. Lucia noemt dag en uur van haar verlossing, schrijft hun namen in krullerige letters en staat stil bij hun doop. Er rust geen zegen op deze jonge levens, want Lucia vertelt ook over hun dood en bijzetting in de kerk. Slechts één Maurits Ernst Vincent zal door het huis dribbelen, de andere twee leven daar te kort voor. Twee jaar en ruim tien maanden is Maurits als hij uitgeteerd sterft en ze hem bij zijn voorouders, broer en zus onder de vloer van de kerk moeten brengen. Lucia Hester van Aylva en Maurits Lodewijk van IJsselstein zijn niet kinderloos gebleven, maar ouders van vijf kinderen geweest.

Gezicht op Hania State te Holwerd door Jacobus Stellingwerff, 1720-1725. Pen en penseel op papier, 114 x 166 mm. [Collectie Fries Museum]

Marlies Stoter is conservator oude kunst bij het Fries Museum.

Zilveren huwelijkschart, 1625-1675, 24,5 x 7,5 cm. [Fries Museum – Collectie Koninklijk Fries Genootschap]

‘Verkoopen met beide handen tegelijk’

De Globebeker bevindt zich anno 2025 in de collectie van Museum Martena [Foto: Museum Martena, Franeker]

Materieel erfgoed in het geding roept vaak heftige emoties op. Of het nu gaat om verkoop, teruggave of diefstal, zoals onlangs uit het Drents Museum. Minister Bruins greep onlangs nog in om verkoop aan het buitenland te voorkomen van een middeleeuwse gouden ring die in 1997 gevonden werd in Sumar. Materieel erfgoed heeft belang voor de identiteit van een volk, als tastbare schakel naar het eigen verleden, maar werd vroeger gewoon verpatst. Veel Fries erfgoed verdween door verkoop uit de provincie, maar in de negentiende eeuw ontstond daar bezwaar tegen. Zoals bij de Globebeker uit 1607 in Franeker. Het scheelde een haartje of deze was in 1896 door de stad verkocht. Burgemeester Wichers Wierdsma greep in.

De Globebeker bevond zich eind 1896 al bijna drie eeuwen in het bezit van Franeker. In 1607 aan de stad geschonken door de pachters van de Franeker Landen, een stuk land nabij Sint Jacobiparochie dat sinds 26 maart 1501 eigendom was van de stad en op het moment van schenking van de beker al meer dan een eeuw bedijkt was. Het land was geschonken door de Saksen als dank voor de trouwe steun van Franeker, met name van hoofdeling Hessel van Martena. De beker werd zorgvuldig bewaard op het stadhuis als een pronkstuk waar de stad trots op was: veertig centimeter hoog, zilververguld, met deksel. Op het voetstuk staat een wereldbol met daarbovenop een krijgerfiguur, uitgerust met een schild en een speer of staf. Op de rijk gegraveerde globe is de wereldbol afgebeeld zoals die toen bekend was. Op het schild van de krijger staat zowel het wapen van Franeker als dat van Saksen en dat van Fryslân, met op de rand van de deksel een tekst in het Latijn: *‘Zoals jouw roem weerklinkt als een klok in Franeker, zo vertelt men dat je jouw moed aan de hertog van Saksen hebt getoond. Voor dit land is jou dit geschenk verleend; wij zijn kolonisten, en zie, wij allen brengen jou deze geschenken’*. De beker was en is een belangrijk historisch voorwerp met niet alleen grote financiële waarde, het vertelt vooral het verhaal van Franeker.

In 1880 stuurde Franeker de Globebeker in voor de nieuwe *‘Tentoonstelling van kunstvoorwerpen in vroegere eeuwen uit edele metalen vervaardigd’* van de sociëteit ‘Arti et Amicitiae’ in Amsterdam. De beker schitterde daar tussen andere pronkstukken als drinkhoorns, serviezen, theekistjes, lepels en kerkelijke kunstvoorwerpen. De tentoonstelling vormde een indrukwekkende verzameling van kunst uit alle delen van het land en werd goed ontvangen door bezoekers. Onder de bezoekers bevonden zich ongetwijfeld talloze kunsthandelaars, die naast inspiratie opdoen vooral potentiële koopwaar hoopten te ontdekken; een snoepwinkel vol waardevol, materieel erfgoed.

Toenemende strijd

In de loop van de negentiende eeuw nam de strijd toe rond verkoop van materieel erfgoed in Nederland. Kunsthandelaars kochten in het hele land bijzondere kunststukken op, soms in opdracht van rijke binnen- en buitenlandse opdrachtgevers – waaronder ook wel degelijk musea – maar ook voor de handel en eigen verzameling. Zo verdween veel kunst uit kerken, huizen en (semi-)publieke ruimtes. Emanuel Boekman schreef hierover in 1939 weemoedig:

Mr. Wiardus Willem Wichers Wierdsma (Wommels 1853 - Domburg 1946), burgemeester van Franeker. [foto: collectie Historisch Centrum Leeuwarden]

‘hoeveel schoons aan kunst in deze decennia voor Nederland verloren is gegaan door onverschilligheid en afwezigheid van begrip bij het Nederlandsche volk en zijn overheid, waarbij dan nog niet eens is gesproken over de particuliere veilingen, welke vaak de belangrijkste objecten, zoowel schilderijen als werken van kunstnijverheid, naar het buitenland deden verhuizen’.

De publieke weerstand tegen de handel in erfgoed groeide in de tweede helft van de negentiende eeuw. De druk op de overheid om in te grijpen nam toe, waar dezelfde overheid zich tot dan toe weinig om kunst en erfgoed bekommerd had. De overheid verkocht, sloopte of gaf om de haverklap erfgoed weg. De Tweede Kamer was in de eerste helft van de negentiende eeuw niet voor een actief kunstbeleid geweest; Thorbecke zei nog in 1862 dat kunst *‘geene zaak van regeering was’*.

Volk opvoeden

In de jaren 1870 begon dit te kantelen. In 1875 werd binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken een aparte afdeling ‘Kunsten en Wetenschappen’ ingesteld, onder leiding van jonkheer Victor de Stuers (1843-1916). De Stuers was net secretaris geworden van het nieuw ingestelde ‘College van Rijksadviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst’. Maar dit college genereerde zoveel werk voor het ministerie dat de nieuwe afdeling hard nodig was. Het was de persoonlijke opvatting van De Stuers dat kunst

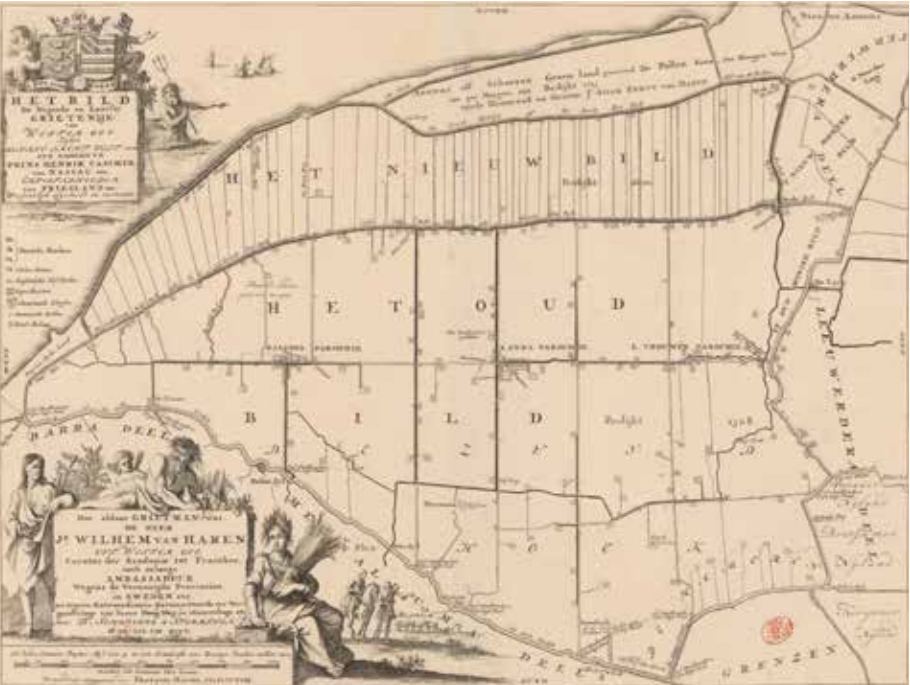
veel mogelijkheden had om het volk op te voeden. Dus was een actief kunstbeleid belangrijk. De nieuwe afdeling had de zorg voor monumenten, toezicht op een aantal musea (waaronder het Rijksmuseum) en de acquisitie van kunstvoorwerpen. Er werden provinciale archieven omgevormd tot rijksarchiven en er kwam nationaal kunstonderwijs.

Een jaar na de tentoonstelling bij ‘Arti et Amicitiae’ in Amsterdam kwam ‘Kunsten en Wetenschappen’ in actie om in de zomer van 1881 een gemeenteraadsbesluit van Veere te vernietigen. De raad was daar akkoord gegaan met de verkoop van de zestiende-eeuwse ‘Beker van Maximiliaan’, tot groot ongenoegen van de burgemeester. Deze liet weten er niet mee akkoord te gaan en informeerde De Stuers. Hoewel deze geen juridische argumenten kon vinden waarmee de verkoop gestopt kon worden – het betrof geen publieksrechtelijke maar een privaatrechtelijke handeling –, vond hij wel dat het inging tegen het ‘algemeen belang’. De gemeentewet van dat moment eiste dat een dergelijke verkoop daaraan getoetst moest worden. De Stuers vroeg de Raad van State dit te doen, waarna het gemeenteraadsbesluit bij Koninklijk Besluit werd vernietigd.

Onverschilligheid

De poging om de beker uit Veere te verkopen aan een kunsthandelaar stond niet op zichzelf, dit gebeurde in het hele land. Precies zoals Boekman schreef, leek vaak een ‘onverschillige’ houding van overheden en volk deze aankopen mogelijk te maken. In Fryslân was in het laatste kwart van de negentiende eeuw de uit Amsterdam afkomstige Benedictus Kalf zeer actief. Kalf was in 1824 geboren in Beetsterzwaag en sinds zijn verhuizing in 1852 naar de

Oude kaart van de voormalige grietenij Het Bildt met daarop ten noorden van Sint Jacobiparochie de Franeker Landen. [foto: collectie Rijksmuseum]

Jonkheer Victor de Stuers in 1901.
[foto: Wikipedia]

hoofdstad als handelaar aan de slag; eerst in turf, later ook in kunst. Aanvankelijk deed hij dit samen met Matthijs Souget, een aangetrouwd familielid, maar hij stapte begin jaren 1880 over naar de diamant-handel, zonder de kunsthandel helemaal vaarwel te zeggen. Na het overlijden van Souget keerde hij terug in de kunsthandel, waarbij hij mogelijk ook diens zaak overnam. Kalf en Souget probeerden sinds de jaren 1870 op verschillende plaatsen in Nederland kunst-objecten in te kopen. In Fryslân probeerden ze bijvoorbeeld vanaf 1874 jarenlang de banken van de Bolswarder Martinikerk te bemachtigen voor hun opdrachtgever, Baron de Rothschild uit Frankfurt. Dit mislukte omdat de dominee zich hiertegen verzette en De Stuers in 1879 een vlammend betoog schreef in de *Nederlandsche Kunstbode*. Hierin stelde hij: ‘*Wij mogen ons derhalve voorbereiden op de herhaling van bedroevende daden van onverschilligheid, gelijk die welke wij thans te Bolsward zien; kerken en gemeentebesturen zullen nog lang zonder eenig schaamtegevoel al wat roerend, al wat nagel- en spijkervast is, aan den gretigen buitenlander verschache- ren, en de tijd zal komen dat alleen de naakte kerken en de geplunderde stadhuizen ons zullen overblijven*’.

Op zwart zaad

Vanaf september 1896 richtte de inmiddels 72-jarige Kalf zijn pijlen op de Franeker Globebeker. Opnieuw want in 1886 had hij ook al een poging gewaagd deze in handen te krijgen. Kalf schreef de gemeenteraad op 25 september met een deftig, doch dwingend briefje om de beker voor 8000 gulden te mogen kopen. Hij ging ervanuit dat de koop snel geregeld zou kunnen worden. Hij zou wel naar de stad toe komen om de zaken te regelen. In de maanden oktober en november vond een briefwisseling plaats tussen de gemeenteraad en Kalf waarbij de prijs voor de beker steeds een beetje hoger werd, tot onvrede van de Amsterdamse kunsthandelaar. Eind november schreef Kalf – na opnieuw een voorstel van- uit Franeker te hebben ontvangen – kribbig aan de gemeen- teraad eindelijk eens haast te maken. ‘*Dat door de meerder- heid van Uw College besloten is een voorstel tot verkoop aan den Raad te doen mits door mij vijftien duizend Gulden voor den Globebeker geboden moest, zoo bericht ik U, dat ik U een bod doe van twaalf duizend Gulden contant, zoudt U mij ver- plichten ter voorkoming van onvermachte omstandigheden de zaak te bespoedigen, dezelve zoo min mogelijk ruchtbaar te maken, daar zulks den Reflectant [Kalf zelf in dit geval] niet aangenaam is*’. Uiteindelijk ging de gemeenteraad op 14 december akkoord met 14.000 gulden omdat ze vreesde het geduld van Kalf anders te veel op de proef te stellen. Voor een armlastige gemeente als Franeker was 14.000

gulden, omgerekend naar nu ongeveer een half miljoen euro, een aantrekkelijk bod. De gemeente stond er finan- cieel al lang beroerd voor, net als veel andere gemeenten. Er werd voortdurend gezocht naar subsidies vanuit de rijksoverheid en leningen om alles te kunnen blijven betalen. De neiging was sneller ‘ja’ te zeggen tegen een dergelijk aanbod, ook als dat betekende dat de stad kostbare histori- sche kunstvoorwerpen kwijtraakte. De *Franeker Courant* publiceerde het gemeenteraadsver- slag van 16 december, waaruit blijkt dat er stevig gedis- cussieerd werd over de zwakke financiële positie van de gemeente en dat werd besloten opnieuw een lening aan te gaan in afwachting van betere berichten uit Den Haag. Ook ging de gemeenteraad in meerderheid akkoord met het laatste bod van Kalf. Alleen burgemeester Wichers Wierdsma verzette zich: ‘*Hij is tegen den verkoop, omdat hij het in strijd acht met een destijds genomen Koninklijk besluit omtrent een zelfde geval in Veere. [...] Indien nu de beker wordt verkocht in strijd met genoemd Koninklijk besluit, dan sluit dat in zich dat het in strijd is met het algemeen belang. Afgezien daarvan, [...], is het ook diep treurig dat de merk- waardigheden op die wijze moeten verdwijnen. [...] De som is toch niet groot genoeg om deze gemeente uit den financi- eelen nood te redden*’.

‘Dit stuk metaal moet worden verkocht’

Ook stelde de burgemeester dat hij eerder al met Gedepu- teerde Staten had gesproken. Zij gaven aan dat Franeker het geld dat uit een eventuele verkoop zou komen, niet mocht gebruiken voor het aflossen van schulden. De ver- koop zou daarom niets helpen aan de financiële positie van de gemeente. Volgens Wichers Wierdsma was het boven- dien in strijd met de wet. Daarom zette hij zijn bevoegd- heden in volgens artikel 70 van de Gemeentewet om de verkoop niet uit te voeren.

‘Dit stuk metaal’

Raadsleden waren hier niet blij mee. Liberaal Jan Dirks (‘*het stuit hem tegen de borst*’) stelde voor dat de opbrengst van de Globebeker dan maar gebruikt moest worden om te be- leggen in staatsschulden en de rente hiervan te gebruiken om de schulden af te lossen. De antirevolutionair Hofstra maakte het nog bonter door de historische waarde van de beker in twijfel te trekken: ‘*Dit stuk metaal moet worden verkocht. [...] Het is in het belang van de burgerij dat de beker productief gemaakt wordt [...] Verkoopen met beide handen tegelijk*’. Een sociaaldemocraat trok de historische waarde ook in twijfel en leverde daarbij het anekdotische bewijs dat bezoekers aan het raadhuis de Globebeker ‘daar niet eens opmerken’.

De burgemeester liet weten dat wel degelijk vaak door be- zoekers gevraagd werd naar de Globebeker. Ook onderzoek uit 1869 van Jan Gerhardus Ottema – conrector van het Stedelijk Gymnasium in Leeuwarden en voor altijd verbon- den aan de ‘Oera Linda’-affaire – had al aangetoond dat de historische waarde van de beker niet ter discussie stond. Hoekstra stelde daarop dat als de beker écht zo belangrijk was, de rijksoverheid maar met meer financiële steun voor de gemeente moest komen. Dan was verkoop immers niet nodig.

Ingreep van boven

Na de gemeenteraad van 16 december voegde burgemees- ter Wichers Wierdsma de daad bij het woord en informeer- de nog diezelfde dag Gedeputeerde Staten. Deze volgden de redenering van de burgemeester en voegden aan hun verslag dat naar Den Haag ging toe dat het ‘*een voorwerp van onmiskenbare kunstwaarde [is], dat [...] een uitnemend getuigenis gaf van den hoogen trap van ontwikkeling*’. Ook benadrukten ze dat de beker een waar ‘*monumentum aere perennuis*’ (een gedenkteken dat de tand des tijds door- staat) was voor de geschiedenis van de provincie Fryslân. Het verslag belandde bij de afdeling van De Stuers en ge- lijktijdig stuurde Wichers Wierdsma een ambtelijk telegram naar De Stuers zelf om hem alvast te bedanken. Het verslag zette de Haagse bureaucratie in werking. Koningin-regentes Emma werd eind december formeel geïnformeerd over de situatie in Franeker, waarna werd besloten het raadsbesluit om de beker te verkopen voorlo- pig te schorsen. In Den Haag werkte men op het ministerie verder aan de vraag of de beker verkocht mocht worden. Het is aannemelijk dat De Stuers’ afdeling de minister hierbij adviseerde. De Raad van State bevestigde in februari 1897 het voorstel van de minister om het raadsbesluit te vernietigen, waarna uit naam van de koningin-regentes dit ook zo werd besloten. Op 6 maart ontving Gedeputeerde Staten van de minister het officiële besluit dat de verkoop van de Globebeker niet door kon gaan, naar de redenering van de burgemeester: het was in het algemeen belang.

Gemengde reacties

Het besluit kon rekenen op gemengde reacties. In de Franeker gemeenteraad reageerde men vooral ontstemd, maar ook buiten Franeker zorgde het voor gefronste wenk- brauwen. Zelfs drie leden van de Raad van State hebben de koningin-regentes nog een brief geschreven waarin zij aangaven het er niet mee eens te zijn. Het was in strijd met de wet en bovendien zorgde het ervoor dat de zelfstandig- heid van gemeentes in gevaar werd gebracht. Ook de Groninger bankier en uitgever Julius Oppenheim liet in zijn weekblad uiteenzetten dat het Koninklijk Besluit de zelfstandigheid van de gemeente niet eerbiedigde. Hij vond het allemaal maar zwak beargumenteerd. Volgens Op-

penheim ging een vergelijking tussen de bekers van Veere en Franeker helemaal niet op. De eerste had haar beker juridisch gezien alleen in bruikleen gehad, terwijl de Friese beker in bezit van de stad was. Dus mocht Veere de beker niet verkopen, maar Franeker wel. Het veranderde allemaal niets.

Tijdens de raadsvergadering van 23 maart werd geëva- lueerd, waarbij de grote ergernis van diverse raadsleden wederom duidelijk werd gemaakt. Nu Den Haag had be- sloten dat behoud van de beker van algemeen belang was, moest het nieuwe Rijksmuseum in Amsterdam deze maar voor hetzelfde bedrag aankopen. Burgemeester Wichers Wierdsma beloofde de raad het voor te zullen leggen aan de minister, al achtte hij de kans van slagen niet groot. Be- sloten was dat de Globebeker absoluut niet verkocht mocht worden, dus ook niet aan een museum. Zo bleef de beker uiteindelijk toch in Franeker. Na de afgewende verkoop van de Globebeker in 1897 was het zeker nog niet afgelopen met de handel in materieel erfgoed, maar het was wel een belangrijk keerpunt. De publieke opinie én de rijksoverheid werden steeds kritischer op hoe met name stads- en kerkbesturen omgingen met gebouwen, interieurs en voorwerpen die ze in beheer hadden. <

Het Franeker stadhuis in 1896, waar de Globebeker destijds werd bewaard en er flink werd gediscussieerd over haar toekomst. [foto: collectie Rijksmuseum]

Stefan Kortrijk (Franeker, 1981) is rijksambtenaar. Hij studeerde geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en publiceert vaker voor *Fryslân*, met name over zaken die raken aan de geschiedenis van Franeker.

Grinzer Koek

Een stellig apocrief verhaal dat mij laatst werd verteld, betreft dat op de markt in Leeuwarden een opgewonden Fries verbaal tegen een Groninger koekverkoper uithaalde: ‘Wij hoeven geen Groninger koek. Wij hebben zelf koek, Friese koek!’

Een merkwaardige uitspraak. Natuurlijk is er Friese koek, maar dat sluit waardering voor Groninger koek in Fryslân bepaald niet uit, zo blijkt bij onderzoek naar Groninger koek. Voordat in Nederland de prachtige website delpher.nl in de lucht kwam, was de *Leeuwarder Courant* al enige jaren op internet doorzoekbaar. Wie schetst mijn verba-zing dat er talloze advertenties in ‘de Leeuwarder’ te vinden waren over Groninger Koek?

Zo adverteerde Sebina Warren op 2 juli 1785 al dat zij weer in Leeuwar-den was gearriveerd met haar Groninger Koekkraam. Behalve op kermis-sen werd de Groninger koek ook verkocht door agenten en wederverko-pers van Groninger koekbakkers. Bovendien waagden de nodige Friese bakkers zich ook aan de Groninger sukadekoek. Niet alleen de bakker op Schiermonnikoog, vanouds een vakantiebestemming voor Groningers, maar ook bakkers in Leeuwarden, Dokkum, Sneek en menig andere plaats in Fryslân maakten deze lekkernij. In 1908 deed een Groninger koekbakker een aanbod aan bakkers in Fryslân voor drie puike recepten voor Groninger koek!

Veel verkeer naar het westen ging vanuit Groningen over het Hoendiep richting Stroobos. Geen wonder dat in de Brugstraat en de Astraat de nodige koekbakkers zaten. Eén van de bekendste in de late negentiende eeuw was Foppa de Haan (1829-1895). Hij was een geboren Fries die als koekbakker in Groningen goed wist dat zijn landslui de Groninger Koek

waardeerden. Zijn voornaam eindigde overigens echt op de letter a. Hij begon zijn eigen bedrijf rond 1859, het jaar waarin hij huwde met Rinske Sybrens Sypersma uit Tirns. Zijn vader Tamme Foppes de Haan was als predikant en taalgeleerde een van de eerste vier hoogleraren van de Ge-reformeerde Theologische Hogeschool in Kampen. Hij publiceerde in 1825 een dichtbundel in Heerenveen. Zijn zoon, koekbakker Foppa de Haan, had ook een dichtader. In de *Leeuwarder Courant* verschenen advertenties met een rijmpje of een rebus waarin de Groninger koek werd aangeprezen. In 1883, de zaak was toen al twee jaar hofleverancier, werd hij op de wereldtentoonstelling in Amsterdam met een zilveren medaille vereerd, zoals hij met een rijm in de *Leeuwarder Courant* bekendmaakte. De dankbare koekbakker schonk alle inboorlingen van Suriname, die op die expositie tentoongesteld werden, een grote Groninger koek.

Zijn rijmkunst liet hij ook los op zijn uithangteken met een bijenkorf, dat na sluiting van het bedrijf in 1923 opgenomen werd in de collectie van het Groninger Museum. Om zijn klandizie te gerieven was de tekst zelfs in het Fries geschreven:

*In 't hûs De Bijenkaer der bakt men Grinzer koeken.
Mar troch de goede waer mat min de minsken loeke.*

*Dat hûs it stiet to Grins in 't westen fen 'e stêd.
Rin oan de bregge ta, dan mist it jimme net.*

Onder de titel 'Naburen' werpt **Egge Knol** (Den Helder, 1956) vanuit het Groningerland een blik op Friese zaken. Hij is oud-conservator archeologie, geschiedenis en oude kunst in het Groninger Museum en publiceert over de Noord-Nederlandse cultuurgeschiedenis.

In het te verschijnen koekboek *Knol's koek sinds 1923* (Uitgeverij Passage, Groningen) staat een vertaling van de tekst die lezers van *Fryslân* niet nodig hebben.

KORT NIEUWS

100.000 bezoekers voor ‘Ja, ik wil’

De tentoonstelling *Ja, ik wil! 250 jaar trouwjurken*, die tot half februari te zien was in het Fries Museum, trok in vijf maanden 99.074 bezoekers.

[Foto: Fries Museum]

In de tentoonstelling nam het museum de bezoeker mee op een reis door de tijd, met historische, moderne en heden-daagse jurken, met als hoogtepunt de bruidsjurk van Koningin Máxima. www.friesmuseum.nl

Genealooch Ype Brouwers [75] ferstoarn

Op 11 febrewaris is genealooch en einredakteur fan it *Genealogysk Jierboek* fan de Fryske Akademy Ype Brouwers ferstoarn.

Brouwers publisearre al sûnt de jierren santich oer genealogy. Al yn 1981 waard hy beneamd as lid fan de Fryske Akademy. Fan itselde jier ôf wie hy twadde skriuwer/ notulist fan it Genealogysk Wurkferbân en haadredakteur fan it Genealogysk Jierboek. ‘Mei it ferstjerren fan Ype ferlieze wy in grut genealooch, miskien wol de grutste dy’t Fryslân ooit hân hat’, seit Jelle de Jong fan it Genealogysk Wurkferbân en redaksjeld fan it jierboek. ‘Hjirmei wurdt in grut gat slein yn de kennis en kunde fan ús klub.’ It wurk fan Brouwers waard ek publisearre yn *De Nederlandse Leeuw* fan it Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde.

[foto: Tresoar]

Archief Hof van Friesland overgedragen aan Tresoar

Het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden heeft op 5 maart de bibliotheek van het Hof van Friesland officieel vergedragen aan Tresoar. Ter ere hiervan was een mini-symposium georganiseerd in het Paleis van Justitie in Leeuwarden.

Het Hof van Friesland fungeerde tot 1811 als de hoogste rechtsprekende instelling in Fryslân. De bibliotheek van het Hof bestaat uit ongeveer 2.000 banden met verschillende onderwerpen. Daar zitten uiteraard veel boeken over recht tussen, maar ook naslagwerken en zelfs prachtige atlassen. Sinds de ingebruikneming van het Paleis van Justitie aan

Generatiewisseling op redactie *Fryslân*

Er vindt al enige tijd een generatiewisseling plaats op de redactie van historisch tijdschrift *Fryslân*. Na het stapsgewijze vertrek van enkele medewerkers die langdurig bijdroegen aan het blad, is de intrede van een nieuwe generatie nu ook begonnen.

De wissel startte in 2022, toen hoofdredacteur **Siebrand Krul** na 15 jaar met pensioen ging en werd opgevolgd door **Herman Broers**. Vervolgens vertrokken redactielid **Meindert Seffinga** (na 17 jaar) en eindredacteur **Marijke de Boer** (na 14 jaar) in 2023 en 2024. Afgelopen maand gaf **Jan van Zijverden** (ruim 15 jaar redactielid) aan zijn eerder al voorgenomen vertrek per 1 juni 2025 te willen vervroe-gen naar 1 maart, wegens drukke werkzaamheden bij het Drents Museum. Later dit jaar neemt hij nog officieel afscheid van de redactie. Blijvers in de Fryslân-redactie zijn **Doeke Sijens**, **Kerst Huisman** en **Henny Tuinhout-De Leeuw**, evenals maritieme historiccorrespondent **Hanno Brand**. Ook vormgever **Frank de Wit** blijft aan *Fryslân* verbonden. Onder leiding van hoofdredacteur Broers treedt nu jong bloed toe: ‘It is in wichtich part fan myn opdracht as haadredakteur, in nije generaasje skriuwers en lêzers ferbine oan *Fryslân*.’ Heel eenvoudig is dat niet: ‘It tilt net mear op fan Frysk- en skiednis-skriuwers ûnder nije generaasjes.’ Jonge historici vinden al aardig hun weg naar de kolommen van *Fryslân*, maar redactieleden vinden vergt meer tijd. Broers wil graag drie nieuwe krachten: ‘Eins twa, mar wy rekkenje dermei dat ús “nestor” Kerst Huisman mei syn 85 jier net ivich trochgean kin.’

Nieuw redactielid

De eerste nieuwe kracht is per 1 maart begonnen: de vorig jaar aan de RUG afgestu-deerde historica **Jantine van der West** (Drachten, 1998). Ze is sinds augustus werk-zaam als medewerker *citizen science en kennisbenutting* bij de Fryske Akademy.

Anne-Goaitske Breteler skriuwt Frysk Kadoboek

Anne-Goaitske Breteler (Dokkum, 1996) skriuwt it Frysk Kadoboek fan 2025. Yn 2024 kaam har twadde non-fiksje boek út: *De laatste dagen van de dorpsgek*. It Kadoboek 2025 wurdt presintearre op freed 7 novimber by de ôftraap fan it Frysk Boekefeest.

[Foto: Tyntsje Nauta]

Breteler sil in non-fiksje boek skriuwe oer de broers en susters Zwart (fjouwer yn totaal), dy’t harren hiele libben op in pleats yn Moddergat wenne ha. De lêste Zwart is fiif jier lyn stoarn en sûnt dy tiid wurdt de pleats net mear bewenne en fertutearzet de boel. Breteler: ‘Dat fenomeen wol ik graach oan ‘e oarder bringe.’ As der minsken yn Fryslân binne dy’t de famylje Zwart út Moddergat goed kend ha en ferhalen diele wolle, dan kin dat fia e-mailadres: contact@agbreteler.nl. Alle ynformaasje en foto’s binne wolkom! It Kadoboek 2025 wurdt presintearre op freed 7 novimber by de ôftraap fan it Frysk Boekefeest. www.afuk.nl

het Wilhelminaplein in 1850 is de bibliotheek daar gehuis-vest geweest, tot de grote brand in het Paleis in 1919. In een uiterste poging zoveel mogelijk boeken te behoeden voor verbranding, werden ze uit de ramen gegooid waardoor veel banden zwaar beschadigd raakten. De president van het gerechtshof heeft daarna de boekerij in bewaring gegeven aan de provincie, die de boeken in beheer heeft gegeven aan de Provinciale Bibliotheek. Na de bibliotheekcollectie al die jaren te hebben bewaard, is de bibliotheekcollectie van het Hof nu ook officieel aan Tresoar overgedragen. www.tresoar.nl

‘Yn dizze funksje mei ik my ynsette foar it tagonklik meitsjen fan de wittenskip foar de bredere mienskip. Ik sjoch dernei út om in brêge te slaan tusken it wurk fan ‘e Fryske Akademy en it lêzerspublyk fan *Fryslân*. It is foar my in moaie kâns’, aldus Van der West. Ze is geboren in Drachten, groeide in die omgeving op en ging na het Drachtster Lyceum naar het Prins Claus Conservatorium in Groningen voor de opleiding Docent Muziek. Daar bleek haar grote passie te liggen bij het bestuderen van het verleden. Jantine stapte na haar diploma over naar Geschiedenis aan de RUG en na het behalen van haar master History and Heritage Consultancy in 2024 ging ze werken bij de Fryske Akademy. Met *Fryslân* is ze niet onbekend. Jantine schreef al mee aan een artikel over de geschiedenis van Drachten (*Fryslân* 2024-2, ‘*Drak drak, Drachten*’).

Jantine van der West is per 1 maart toegetreden tot de redactie van *Fryslân*. Per die datum is Jan van Zijverden na 15 jaar als redactielid gestopt.

[eigentotaal]

Veel meer dan een gebouwbiografie

Oud-president van het gerechtshof in Leeuwarden Albert Bosch noemde het ooit ‘Neerlands allermooiste Paleis van Justitie’. De nogal moeizame ontstaansgeschiedenis (1837-1851) van dit beroemde neoclassicistische pand aan het Wilhelminaplein in Leeuwarden is nu voortreffelijk gereconstrueerd. Rik Jongbloed deed dat in een gedegen en toegankelijk geschreven, opvallend uitgevoerde publicatie die in februari is gepresenteerd in datzelfde Paleis van Justitie. Het boek getuigt van liefde voor het gebouw en de stad, voor geschiedenis en architectuur en voor de kunst van de onderhoudende vertelling waarin al deze elementen samenkomen.

De bouw van het Provinciale Gerechtshof in Leeuwarden kenmerkt voor het toenmalige ‘Vriesland’ de overgang naar de moderne tijd, inclusief de conflicten en tegengestelde belangen tussen de stad Leeuwarden en de provincie die daarbij hoorden. De negentiende eeuw kende veel dynamiek, vanaf de totale armoede na de Franse Tijd, via de heruitvinding als koninkrijk en natiestaat met een parlementaire democratie, naar het op stoom komen van de Industriële Revolutie die welvaart en vooruitgang terugbracht. Leeuwarden sloot laat aan bij die vernieuwing, zo constateert Jongbloed. Er werd lang gebakkeleid over het hoe en waar die vernieuwing in de stad een plaats diende te krijgen. De komst van dat Paleis van Justitie, hoeksteen van de nieuwe rechtspraak, vergde een discussie van veertien jaar, aanleg van de spoorwegen naar Leeuwarden van dertig jaar. Die ‘vooruitgang’ kende een keerzijde. Gewend geweest aan een voorname positie in de Republiek moest ‘Vriesland’ in het algemeen, en Leeuwarden in het bijzonder, aan het einde van de negentiende eeuw constateren dat het ineens aan het voeteneind van het nieuwe koninkrijk lag. Dit dankzij de ruimtelijke verschuivingen in economisch verkeer en infrastructuur van water naar wegen en spoor. De verwarring van dat verarmde maar naar modernisering hunkerende Leeuwarden, dat zich rap moest zien te verhouden tot de nieuwe tijd, druipt van dit boek. Daarmee is het veel meer geworden dan een beschrijving van de wording van het Paleis van Justitie. Het is slechts de kapstok om de bewegingen van de tijd aan op te hangen.

Het Leeuwarder Paleis van Justitie in de jaren zestig van de vorige eeuw. [Foto uit boek, collectie HCL]

Rik Jongbloed, neerlandicus, oud-leraar, stads-gids en redacteur van *Leavardia*, het historisch tijdschrift van de Leeuwarder historische vereniging Aed Levwerd, deed alles zelf: het idee, het onderzoek, het schrijven, de vormgeving, het uitgeven, de financiering. Het was een bewuste keuze om onvermijdelijke compromissen die je als schrijver nooit wilt maar altijd ergens onderweg moet sluiten, buiten de deur te houden. Een uitgever zou die drie katernen in luxe foedraal om de kosten afgeraden hebben, het formaat waarschijnlijk ook. Maar deze uitvoeringsvorm oogt als een goed verzorgd gerechtelijk cahier. En het is zondermeer het juiste formaat om prachtige historische illustraties uit diverse Friese archieven – het wemelt ervan – aan de lezer te presenteren. Het is dus vooral een dure publicatie geworden voor de man die deze realiseerde, maar ook een prachtige krent in de pap van de regionale geschiedschrijving. Jongbloed kan voor zijn eigenzinnigheid niet genoeg geprezen worden.

In een van zijn slotopmerkingen pleit hij voor de komst van een oeuvrebiografie over werk en leven van de man die dit Paleis van Justitie tekende, de Leeuwarder stadsarchitect Thomas Romein [1811-1881]. Jongbloeds persoonlijke identificatie in dit boek ligt duidelijk bij hém, en de stille dramatiek die besloten ligt in de wijze waarop Romein nou juist bij het belangrijkste pand dat hij ooit tekende buitenspel werd gezet. ‘Zijn’ gebouwen staan overal: van Sint Jacobiparochie (Groate Kerk) tot Akkrum (Doopsgezinde kerk, samen met zijn vader), en talloze panden in de hoofdstad (o.a. Stedelijk Gymnasium, Nieuwe Manege, Hofwacht]. Met deze gebouwbiografie legt Jongbloed al het fundament voor die oeuvrebiografie. Ik zou zeggen: gewoon doorgaan met schrijven.

Het Paleis met Stockholmer of Moscovische teer
Rik Jongbloed
eigen beheer
97 pag. | € 35,-
verschenen in februari

Herman Broers (Burgum, 1970) is hoofdredacteur van historisch tijdschrift *Fryslân*, biograaf en historisch auteur.

Ik wil niemand tot last zijn

Een joods gezin in oorlogstijd

Joop Verstraten
Wijdemeer, Dokkum, 2024
216 p. | € 24,90
isbn 9789083523729
eind maart verschenen

Ik wil niemand tot last zijn vertelt het verhaal van het joodse gezin Muller uit Leeuwarden, dat in de oorlog uit elkaar werd gerukt. De vader en de zoon gingen op transport naar Westerbork en uiteindelijk naar Sobibor, waar ze bij aankomst direct werden vergast.

Moeder en dochter bleven vanwege ziekte van de dochter achter in Fryslân. Ze overleefden de oorlog door onder te duiken in Burdaard. In dit ‘terroristendorp’, zoals de Duitsers het noemden, vonden veel Joodse onderduikers onderdak door de inspanningen van een actief verzetsnetwerk. Daartoe behoorden mensen als de gereformeerde dominee Rienk Hendrik Kuipers, die zelf de oorlog niet zou overleven, Freark Leistra, Lippe van der Laan en Kees Pantinga, een bakker uit Leeuwarden. Ook de lotgevallen van deze verzetsstrijders komen in dit boek ruim aan bod.

Skitterje en skûlje

Jimladream, it libben fan in bipolêre dichter
Marian Hulshof en Jacobus Q. Smink
Elikser, Ljouwert, 2024
271 p. | € 27,50
isbn 9789463657334

Dichter Jacobus Q. Smink (1954-2024) wie in markant persoan. Nei syn jeugd yn Sondel (Gaasterlân) en syn studintetiid yn Grins wenne er it grutste part fan syn libben yn Eindhoven, dêr’t er wurke as learaar Nederlânsk. Yn 2022 kaam er werom nei Sondel, dêr’t er de lêste twa jier fan syn libben trochbrocht. Hy wie ûnwjersteanber sjarmant, mar faak ek ûnbrûksum. Syn bipolêre steurnis brocht ferslavings oan alkohol, nikotine en cannabis mei, wêrtroch’t allerhanne problemen ûntstienen. Dêr skreau er iepenhertige gedichten oer. Ek al wenne er yn Eindhoven, hy bleau dichtsjen yn syn memmetaal, it Frysk. Jacobus Q. Smink en Marian Hulshof kenne mekoar fan harren stúdzjetiid yn Grins. Tsjientallen jierren nei harren moeting frege er har in blomlêzing út syn gedichten te meitsjen en ynterviewde sy him oer syn literêre boarnen, oer froulju en ferslavings. It resultaat is in biografy oer Jacobus Q. Smink, waans libben oanskôchlik makke wurdt mei in romme seleksje fan syn gedichten. Syn gedichten binne ûnbedimme en humoristysk. It is dan ek net om ‘e nacht dat er yn 2013 de Gysbert Japicxpriis krige.

Verzetsvrouw Esmée van Eeghen

Van een kort leven en een lange weg naar eerherstel

Hessel de Walle
Wijdemeer, Dokkum, 2024
240 p. | € 30
isbn 9789083468990
verschijnt 11 april

Aan Esmée van Eeghen (1918-1944) zijn al verscheidene boeken, artikelen en documentaires gewijd. De inhoud was vaak een herhaling van zetten: het beeld van een ‘femme fatale’ en een mannenverslindster. Een vrouw die niet alleen een verhouding gehad zou hebben

met verzetsman Krijn van den Helm, maar hem ten slotte ook verraden zou hebben. Een schier onontwarbare kluwen van waarheid en verdichting over een jarenlang verguisde vrouw. Tachtig jaar na haar dood kreeg ze eerherstel. Waarom moest dat eigenlijk zo lang duren? Dit nieuwe boek is het resultaat van onderzoek in openbare en persoonlijke archieven, waarbij veel onbekend materiaal boven water kwam.

Het Friese ‘Nederduits’

Beknopte geschiedenis van de Nederlandse taal in Fryslân
Reitze J. Jonkman en Arjen P. Versloot
Afûk, Ljouwert, 2024
408 p. | € 39,90
isbn 9789493318519

De twee frisisten Reitze Jonkman (Fryske Akademy) en Arjen Versloot (UvA en RUG) richten zich nu eens niet in de eerste plaats op het Fries, maar op die andere taal in Fryslân die hier ook

een lange geschiedenis heeft. Deze komt naar voren in het gebruik van de naam ‘Nederduits’, die staat voor de verschillende benamingen die de taal door de eeuwen gekend heeft: Frankisch, Dietsch, Duutsch, Duitsch, Nederduitsch, Hollands en, tegenwoordig, Nederlands. Met hun historische benadering van de taalsociologische en taalkundige ontwikkelingen sinds de vijfde eeuw van onze jaartelling brengen de auteurs nieuwe inzichten naar voren over de verhouding tussen het Nederlands en het Fries. Zo gaan ze uitvoerig in op de wijze waarop de historische verhouding tussen beide gezien werd, waarbij tegelijkertijd duidelijk wordt dat begrippen als ‘taal’ en ‘dialect’ in vroegere tijden anders beleefd werden dan tegenwoordig. Ook aandacht aan de Nederlandse variëteiten als Stads(fries), die in een ander daglicht komen te staan.

17 APRIL

LUNCHLEZING HESSEL DE WALLE OVER ESMÉE VAN EEGHEN

Lunchlezing van Hessel de Walle (Friestalig) over de lange weg naar eerherstel van verzetsvrouw Esmée van Eeghen aan wie al verscheidene boeken, artikelen en documentaires zijn gewijd als ‘femme fatale’ en een mannenverslindster; een kluwen van waarheid en verdicthting over een jarenlang verguisde vrouw. Op 15 mei 2024 kreeg Esmée in het Fries Verzetmuseum eerherstel, tachtig jaar na haar dood. Waarom moest dit zo lang duren? Op 11 april verschijnt het boek *Verzetsvrouw Esmée van Eeghen: van een kort leven en een lange weg naar eerherstel* van Hessel de Walle, een zorgvuldige analyse van Van Eeghens korte leven en van de lange periode na haar vroegtijdige dood. Hessel de Walle vertelt in deze lunchlezing over zijn onderzoek in openbare en persoonlijke archieven. De lezing begint om 12.30 uur en duurt ongeveer 45 minuten tot een uur. Toegang is gratis, wel verplichte aanmelding. Deze lunchlezing wordt georganiseerd in samenwerking met Studium Generale Leeuwarden. www.tresoar.nl

April

2 APRIL
WATERSPORT SNEEK ROND DE BEVRIJDING
De Sneker zeilverenigingen slaagden er tijdens de Tweede Wereldoorlog in om de vermaarde Sneekweek toch nog drie keer te organiseren. De stad was 80 jaar geleden pas enkele weken bevrijd toen de Sneekweek alweer gehouden werd. In de zomer van 1945 werden ook de Canadese bevrijders uitgedaagd om aan zeilwedstrijden mee te doen! Hoe watersportend Sneek de oorlog doorkwam en de vrijheid vierde? Daarover vertellen ‘Mister Sneekweek’ Gerlof van der Werf en sportjournalist Peter van der Meeren. Aanvang 19.30 uur. Toegang (inclusief kopje koffie of thee) € 7,50 per persoon. Aanmelden verplicht per e-mail via balie@friesscheepvaartmuseum.nl. www.friesscheepvaartmuseum.nl

5 APRIL
‘LEMSTER’ FAMILIE BIJ GENEALOGYSK WURKFERBÂN
Reijer J. de Vries spreekt bij Tresoar over zijn boek *Verhalen die hout snijden* (2023), een genealogisch onderzoek naar de stamboom van een ‘Lemster’ familie de Vries in 15 generaties. De organisatie is in handen van het Genealogysk Wurkferbân van de Fryske Akademy. De lezing is Nederlandstalig. www.tresoar.nl

TOT 11 APRIL
OVERSTROMINGSRAMP 1825 WESTSTELLINGWERF
In de hal van het gemeentehuis in Wolvega is de bescheiden overzichtstentoonstelling ‘De overstromingsramp van 1825 in Weststellingwerf’ te zien tijdens openingsuren. www.weststellingwerf.nl

12 APRIL
SYMPOSIUM ‘VERGETEN’ WATERSNOODRAMP 1825
Symposium in het Woudagemaal in Lemmer van de werkgroep Maritieme Geschiedenis van de Fryske Akademy i.s.m. het Fries Scheepvaart Museum en Tresoar rondom herdenking van deze ‘vergeten’ natuurramp. Lotte Jensen (Radboud Universiteit Nijmegen), auteur van het bekroonde boek *Wij en het water* is de keynote speaker, kortere voordrachten worden verzorgd door Otto Knottnerus, Frits David Zeiler, Dirk-Jan Wagenaar en Mark Raat. Zij gaan

in op de watersnood in het Noord-Nederlandse en -Duitse Waddengebied, de ramspoed in eigentijdse getuigenissen en egodocumenten en de gevolgen voor de vervening. **Aanmelding via www.fryske-akademy.nl/1825** *Op www.nationaallandschap.fr/ watersnood1825/ staat een overzicht van alle activiteiten die plaatsvinden in Fryslân en elders in het kader van de herdenking van de stormvloed van 1825.*

12 APRIL
DAG VOOR OORLOGSERFGOED
Heb je voorwerpen, brieven, dagboeken of andere documenten uit de Tweede Wereldoorlog? Kom dan zaterdag 12 april naar Tresoar voor de Actie Niet Weg-gooien, bedoeld om aandacht te vragen voor erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog dat nog bij mensen thuis op zolder ligt. Tresoar organiseert deze dag samen met het Fries Verzetmuseum, Historisch Centrum Leeuwarden, Kazemattenmuseum Kornwerderzand, Stichting Mis-sing Airmen Memorial Foundation (SMAMF) en Cultuur-historisch Centrum De Tiid. Deskundigen zijn aanwezig om in gesprek te gaan over documenten of voorwerpen en meer informatie te geven over de historische waarde ervan. Tevens toegang tot de tentoonstelling ‘Twadde thús - Evacués en hun Friese gastgezinnen’ en elk uur korte lezingen van deskundigen. www.tresoar.nl

17 APRIL
LEZING NELLEKE IJSSENNAGGER ARCHEOLOGYSK WURKFERBÂN
Op uitnodiging van het Archeologysk Wurkferbân spreekt directeur-bestuurder van de Fryske Akademy Nelleke Ijssennagger van der Pluijm in Tresoar. www.fryske-akademy.nl

18 APRIL
HET VRIJE SOCIALISME IN NOORD-NEDERLAND
In cultuurhistorisch centrum De Tiid in Bolsward (aanvang 19.30 uur) vertelt Arend Hazekamp (Winsum, 1963) over het vrije socialisme in Noord-Nederland op basis van zijn boek *Geestverwanten van Ferdinand Domela Nieuwenhuis* (2023). Hazekamp gaat ook in op Bolsward. Aanmelden via www.detiid.nl.

24 APRIL
‘SALOMONS RECHTSPRAAK’ IN DE TIID
Donderdagavond 24 april (vanaf 19.00 uur inlopen) staat het schilderij Salomons Rechtspraak centraal op een thema-avond in De Tiid in Bolsward. Kunsthistoricus Dolf van Weezel Errens zal een verrassende lezing houden met een prachtige fotocompilatie. Uiteraard is er gelegenheid het schilderij, dat in in De Vierschaar van het museum hangt, te bekijken. Volgens de overlevering was het schilderij *Salomons Rechtspraak* in 1617 een geschenk van de Bolswarder burgerij aan het stadsbestuur. Het schilderij is op initiatief en in opdracht van Stichting Bolswards Historie in 2020-2021 gerestaureerd. Hierbij bleek dat onder de huidige schildering een oudere schildering was aangebracht met dezelfde voorstelling in een afwijkende compositie. Aanmelding via www.detiid.nl.

Mei

15 MEI
WANDELLEN MET TITUS BRANDSMA
Op vrijdag 15 mei, de dag waarop pater en journalist Titus Brandsma (1881-1942) werd heiligverklaard, is er in Museum De Tiid in Bolsward een evenement met een kleine tentoonstelling, een rondje door het museum en een wandelroute door de stad, waarbij stilgestaan wordt bij het leven en het gedachtengoed van Titus. Aanvang: 13.00 uur. Meer info en aanmelden via www.detiid.nl/agenda/wandelen-titus-brandsma. www.detiid.nl

20 MEI
LEZING JORIEEN WALLAST: SALUUT BATAVIA
Journalist Jorien Wallast vertelt bij Tresoar (aanvang: 19.30 uur) over haar boek *Saluut Batavia. Het verhaal van de vrouwelijke KNIL-soldaten*. Hierin reconstrueert ze de ervaringen van vijf soldates die in 1945 naar Indië gingen. De geschiedenis van de vrouw als volwaardig soldaat is nog maar kort. In 1944 werd het met de oprichting van drie militaire vrouwenkorpsen voor alle volwassen Nederlanders mogelijk om toe te treden

15 MEI

AVOND IN TEKEN VAN ‘TWADDE THÚS’

foto: Tresoar

Avond in Tresoar in het teken van de expositie ‘Twadde thús. Evacués en hun Friese gastgezinnen’. In 1942 werd de Atlantikwall gebouwd en moesten veel mensen hun huis verlaten. Zo ook de 7-jarige Jan Klaas Grin en zijn familie. Zij lieten noodgedwongen 1Jmuiden achter zich en werden naar Friesland geëvacueerd. Ze kwamen terecht op een boerderij aan de weg naar Quatrebras en moesten zich razendsnel aanpassen. De nu 90-jarige Jan Klaas Grin wordt op deze avond door Douwe Kootstra geïnterviewd over zijn jeugdervaringen tijdens zijn verblijf in Fryslân. Voorafgaand geeft auteur-uitgever Eddy van der Noord (Grou, 1962) een lezing over zijn in 2011 verschenen boek *30.000 evacués Limburg en Friesland verbonden door de oorlog*, waarbij hij ingaat op twee hoofdthema’s uit het boek: de achtergrond van de massale evacuatie en de opvang in onze provincie. www.tresoar.nl

Juli

tot het leger, ware het niet dat vrouwen alleen met toestemming van hun vader of man werden toegelaten. Toch waren het geen mannelijke soldaten, maar ongewapende vrouwen van het Koninklijk Nederlands Indische Leger (KNIL), die in september 1945 als eerste Nederlandse militairen naar het pas bevrijde Indië werden uitgezonden. Jorien Wallast deed jarenlang onderzoek naar het Vrouwenkorps KNIL, waar haar eigen oma onderdeel van uitmaakte. www.tresoar.nl

TOT 27 JULI
IMPACT - LUCHTOORLOG IN FRIESLAND 1940-1945
Ter gelegenheid van 80 jaar vrijheid brengt het Fries Verzetmuseum in Leeuwarden de tentoonstelling ‘IMPACT – De Luchtoorlog in Friesland, 1940-1945’, met een indringende blik op de gevolgen van de luchtoorlog in Friesland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Focus op intieme verhalen en persoonlijke voorwerpen neemt de tentoonstelling de bezoeker mee in de ervaringen van zowel piloten, burgers, bergers en

nabestaanden. Een van de redenen waarom Friesland in de frontlinie van de luchtoorlog kwam te liggen, was de aanwezigheid van vliegveld Leeuwarden, tijdens de Tweede Wereldoorlog als Fliegerhorst Leeuwarden een belangrijke Duitse basis. Deze speelde een cruciale rol in de luchtoorlog en was verantwoordelijk voor het neerhalen van minstens 370 geallieerde toestellen. www.friesverzetmuseum.nl

KFG NIEUWS

KFG-Sieperda Symposium 11 april over behoefte aan verbinding

Het KFG Sieperda Symposium 2025, dat op vrijdag 11 april wordt gehouden bij Tresoar in Leeuwarden, gaat over wereldwijde Friese contacten in de afgelopen eeuw. Het thema is ‘Behoefte aan verbinding: Friese contacten 1925-2025’.

Honderd jaar geleden werd het eerste Grut Fryske Kongres gehouden om de banden tussen de drie Frieslanden aan te halen. Het ging daarbij voor een deel om nostalgie, maar evengoed om verdere versteviging van de Friese Beweging. Er waren in die jaren meer initiatieven om Friese contacten buiten de provincie aan te halen. In 1923 werd bijvoorbeeld het Frysk Boun om Utens (her)opgericht, zodat men ver van huis toch het Fries-eigene kon koesteren. Zo'n behoefte was er ook al snel onder landverhuizers in Noord-Amerika ontstaan. En in 1925 – honderd jaar geleden – werd in Groningen de Friese studentenvereniging Bernlef opgericht om als Friezen onderling contact te houden. Het thema zal in Europees perspectief worden geplaatst, want wat de Friezen deden, was beslist niet uniek. Zo was er de beweging die de Euro-pese naties dichter bij elkaar wilde brengen: de Paneuropese Unie, opgericht in 1923. Een aantal deskundige sprekers zal

die opvallende behoefte aan verbinding van circa honderd jaar geleden onderzoeken en zo mogelijk verklaren. Zij zullen bovendien nagaan wat de doorwerking van de Friese contacten na de oorlog is geweest, ook met andere taalminderheden in Europa.

Sprekers:	Jelle Krol, Ine Megens, Jelte Olthof, Peter Postma, Alex Riemersma, Jurjen van der Weg
Programma:	zie https://koninklijkfriesgenootschap.nl/nieuws-koninklijk-fries-genootschap/kfg-sieperda-symposium-11-april-2025-behoefte-aan-verbinding-friese-contacten-1925-2025/ en de eerstvolgende KFG-nijfsbrief/nieuwsbrief
Waar: Tresoar	[Boterhoek 1, Leeuwarden]
Wanneer:	vrijdag 11 april 2025 (13:30-17:00 uur)
Opgave:	uiterlijk 8 april 2025 via info@friesgenootschap.nl (tegelijk met betaling)
Kosten:	€ 5,- voor KFG-leden, stipers fan de Fryske Akademy en studenten; € 7,50 voor andere belangstellenden, over te maken op bankrekening NL33ABNA0450289001 t.n.v. Koninklijk Fries Genootschap te Leeuwarden.

COLOFON

Historisch tijdschrift *Fryslân* wordt in opdracht van het Koninklijk Fries Genootschap voor Geschiedenis en Cultuur/Keninklik Frysk Genoatskip foar Skiednis en Kultuer uitgegeven door Van der Let & Partners Publishing te Heerenveen. *Fryslân* verschijnt tweemaandelijks.

REDACTIE
Hoofd-, eind- en beeldredactie: Herman Broers
Redactie: Kerst Huismán, Doeke Sijens, Henny Tuinhout-de Leeuw en Jantine van der West.
Redacteur maritiem: Hanno Brand.

REDACTIEADRES
Herman Broers, Grindweg 256
8483 JN Scherpenzeel (Fr).
redactie@htfryslan.nl

PRODUCTIE EN ADVERTENTIES
Van der Let & Partners Publishing,
Herenwal 137, Postbus 498,
8440 AL Heerenveen, tel.: 0513-654445.
www.vdip.nl
mail@vdip.nl

DRUK
SchuttersMGZ, Hasselt

VORMGEVING
Frank de Wit

**LIDMAATSCHAP
KONINKLIJK FRIES GENOOTSCHAP /
KENINKLIK FRYSK GENOATSKIP**

Aanvragen van het lidmaatschap kan via de website van het Koninklijk Fries Genootschap / Keninklik Frysk Genoatskip (www.friesgenootschap.nl/fryslan). De jaarlijkse contributie bedraagt € 44,50 (€ 42,50 bij automatische incasso). Wijzigingen voorbehouden. U ontvangt dan zesmaal per jaar historisch tijdschrift *Fryslân* en het jaarboek *De Vrije Fries*. Daarnaast geniet u ledenvoordeel onder meer in de vorm van gratis toegang tot het Fries Museum te Leeuwarden voor het lid en eventuele huisgenoten.

Vragen over het lidmaatschap, adreswijzigingen en opzeggingen kunt u sturen naar info@friesgenootschap.nl of Secretariaat KFG, Staniastate 23, 8926 LA Leeuwarden. Het lidmaatschap dient schriftelijk te worden opgezegd tegen het einde van enig verenigingsjaar met inachtneming van een termijn van tenminste één maand, kortom uiterlijk voor 1 december. Bij niet tijdige opzegging wordt het lidmaatschap automatisch verlengd.

Illustraties
De uitgever heeft zijn uiterste best gedaan de rechten met betrekking tot de illustraties te regelen volgens de bepalingen van de Auteurswet. Hij die desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever. Voor werken van beeldend kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam. C/o Pictoright Amsterdam 2023.

© 2024 Koninklijk Fries Genootschap / Keninklik Frysk Genoatskip / Van der Let & Partners

- twitter.com/htfryslan
- www.facebook.com/historischtijdschriftfryslan
- www.facebook.com/koninklijkfriesgenootschap
- Koninklijk Fries Genootschap voor Geschiedenis en Cultuur

KFG NIEUWS

Algemene Ledenvergadering

Het bestuur van het Koninklijk Fries Genootschap/Keninklik Frysk Genoatskip nodigt u uit voor de Algemene Ledenvergadering op woensdag 21 mei 2025 om 19.30 uur in Tresoar, Boterhoek 1, 8911 DH Leeuwarden.

Agenda

1. Opening en vaststelling van de agenda
2. Mededelingen
3. Verslag Algemene Ledenvergadering van 26 juni 2024
4. Jaarverslag van de secretaris over 2024
5. Toelichting van de penningmeester op de jaarrekening over 2024
6. Verslag kascommissie en benoeming nieuwe leden kascommissie
7. Vaststelling jaarrekening en decharge van het bestuur
8. • Begroting 2026 en vaststelling contributie 2026
• Meerjarenbegroting Jubileum 2027
9. Benoeming bestuursleden:
Tussentijds aftredend zijn Henny Tuinhout-de Leeuw en Fanny Krol Postma. Het bestuur stelt voor beide bestuursleden voor een tweede termijn te benoemen. Tegenkandidaten kunnen zich tot 7 mei 2025 aanmelden op: info@friesgenootschap.nl.

- Definitief aftredend is secretaris Ritske Mud. Hij zal worden opgevolgd door het zittende bestuurslid Goos Postma.
10. Nieuws over het Fries Museum en de collectie van het KFG.
 11. • Rondvraag
• Pauze
 12. Na de pauze geeft Kees Bangma een lezing over de geïnterneerde Belgische militairen tijdens de Eerste Wereldoorlog in Kamp Gaasterland (zie kader).
 13. Sluiting

De vergaderstukken, het jaarverslag over 2024, de jaarrekening over 2024 alsmede de begroting voor 2026 en de meerjarenbegroting voor het Jubileum in 2027 zijn vanaf 1 mei 2025 te raadplegen via de website www.friesgenootschap.nl en liggen ter inzage in de zaal.

Namens het bestuur,

Ritske Mud (secretaris)

Lezing: geïnterneerde Belgen in Gaasterland

Na het zakelijke deel van de algemene ledenvergadering van het KFG zal Kees Bangma uit Dok-kum een lezing houden over geïnterneerde Belgische militairen in Gaasterland tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Drieduizend militairen zijn tijdens de Eerste Wereldoorlog in Gaasterland geïnterneerd. Over hen zijn er nog steeds verhalen, foto's, voorwerpen en zelfs een monument. Maar hoe raakten ze verzeild in Fryslân? Wie waren ze? Waarom kwamen ze hier? Hoe en waar werden ze ondergebracht? Hoe zijn de verhoudingen tussen de zesduizend inwoners van Gaasterland en de maar liefst drieduizend Belgen? Ook in het licht van de huidige tijd een interessant vraagstuk. Nederland is tijdens de Eerste Wereldoorlog neutraal. Bangma, die deze episode enkele jaren onderzocht, probeert antwoord te geven. In oktober 2024 verscheen zijn boek *Gasten in Gaasterland*.

Tentenkamp van Belgische militairen in Gaasterland tijdens de Eerste Wereldoorlog. [foto: S. de Vries]

VERWACHT

Fryslân | nummer 3 | mei/juni

De volgende editie van *Fryslân* (jaargang 31, nummer 3, mei-juni 2025) verschijnt op 29 mei 2025.

Ontdek Fryslân
samen met de Friesland Post

Neem nu een halfjaar abonnement voor slechts € 39,95 (6 dikke magazines)

CULTUUR • HISTORIE • MIENSKIP • CULINAIR • SPORT • WONEN • NATUUR

Lees je ook mee?

Friesland Post is hét magazine vol prachtige (natuur)foto's, leuke uitjes en interessante verhalen over het leven in het heitelân. Ga mee op ontdekkingsreis door het mooie Fryslân en neem nu een **halfjaarabonnement voor slechts € 39,95** (6 edities)!

Neem nu een voordelig abonnement en blijf van alle ontwikkelingen op de hoogte.

Scan de QR-code of kijk op:

frieslandpost.nl

Leven is ook doorgeven

Wilt u ook na uw leven van betekenis zijn voor de cultuurhistorie in Fryslân?
Door It Fryske Gea als begunstigde in uw testament op te nemen, beschermt
u het Friese erfgoed voor later.

Over de mogelijkheden adviseren wij u graag persoonlijk.
Ook is er een gratis brochure over nalaten beschikbaar.
Voor contact met ons secretariaat bel 0512 - 381448.

